

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE ADANA GÖRÜŞMELERİNİN SİYASİ YÖNÜ

İzzet ÖZTOPRAK*

İkinci Dünya savaşında, 1942 yılı kasımında başlayan Stalingrad çarpışmaları Müttefiklerin Türkiye üzerindeki baskısının artmaya başlamasında önemli bir etken olmuştur. Çünkü Müttefikler bu çarpışmaları kazanınca yeni askeri planlar hazırlamaya başlamışlardı. Bu planların uygulanmasında Türkiye'nin stratejik konumu daha çok önem kazanmaya başlamış, özellikle Almanya'nın Kuzey Afrika ve Doğu Avrupa'da yenilgiye uğramasıyla bu durum yani Türkiye faktörü özellikle İngilizler açısından yeni bir takım cephe açılması düşüncesini öne çıkarmıştır. Bu yaklaşım Türkiye'yi de kapsayan politik düşünce ve mülahazaların gün-celleşmesini sonuçlandırmıştır. Özellikle Türkiye üzerinden Balkanlara yönelmesi Churchill açısından öncelikli bir konu olarak önem kazandı. Bunun somutlaştırılmış biçimdeki anlatımı, Türkiye'nin 1943 ilkbaharında geniş çapta silahlandırılmış olarak savaşa katılmasıydı. Bu durumda İngilizlerin Türk topraklarından yararlanarak - büyük ölçüde hava üslerini kullanarak - Romanya petrollerini bombalamaları sağlanmalı, Almanya'nın yakıt ikmali konusunda önemli bir sıkıntı ve darboğazla karşılaşması temin edilmeliydi.¹

Bu planın uygulanmasına ilişkin Churchill ile Stalin arasında çeşitli yazışmalar yapıldı. 1942 yılı kasım sonlarında Roosevelt'in bilgisi dahilinde yapılan bu yazışmalara göre Stalin'in, Türkiye'nin 1943 ilkbaharında savaşa katılması gerektiği biçimindeki Churchill'in düşüncesini

*Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
1Zehra Önder, Die Türkische Aussenpolitik Im Zweiten Weltkrieg, München 1977, s.78.

paylaştığı ortaya çıktı.² Bu konu yani Türkiye'nin savaşa sokulması Casablanca konferansına kadar bekledi.

1943 Ocağında Churchill ile Roosevelt Casablanca'da bir görüşme yaptılar. Bu konferansta İngilizlerin, Onikiada ve Yunanistan'a doğru askeri hareket yapılmasını içeren önerilerini A.B.D. kabul etmedi. Yine kabul görmeyen bir başka öneri , Türkiye'nin savaşa girmesi ile Balkan cephesinin açılmasını öngören plan idi. Churchill ile Roosevelt arasındaki uzun görüşmeler bazı hususlarda anlaşma ile sonuçlandı. Bunlar; Sicilya adasına çıkartma yapmak ile Manş üzerinden harekete geçmekti. Bu arada Churchill, İngiltere'nin Türkiye ile ilgili hususlarda girişimde bulunabileceğine ilişkin A.B.D.'nin olurunu aldı. Fakat bu olurun sadece askeri sahayı kapsamasına karşın, ilginin niteliği konusunda kısa bir süre sonra İngiltere ile Birleşik Amerika arasında anlaşmazlık başgöstermiştir. İngiliz dışişleri bakanı Eden ile Washington'da yapılan görüşmeler sırasında Amerikalılar, İngilizlerin, Roosevelt'ten aldıkları Türkiye ile ilgilenmek konusundaki sözü askeri sorunların yanı sıra iktisadi ve siyasi sorunları da kapsayacak biçimde uygulamak istediklerini sezinlemişlerdi. Bu nedenle İngiliz dışişleri bakanının bir girişimine A.B.D. tarafından verilen yanıtta, Casablanca'da benimsenen ilginin sadece askeri sahaya münhasır olduğu yer almıştır.³

Öte yandan İngiltere ile Birleşik Amerika arasında Casablanca'da alınan bir karar da: Düşmanın kayıtsız şartsız teslim olması idi. Bu kararla ilgili olarak Winston Churchill, hatıralarında; Başkan Roosevelt'in ağzından basın konferansında “bundan böyle düşmanın kayıtsız, koşulsuz teslim olması” politikasını kabulünü işittiği anda duyduğu şaşkınlığı açıklıyor.⁴ Böyle bir kararın amacı şu noktalarda toplanmış olabilirdi; Mihver devletlerinin karşı koyma kararlılığını kırmak ve dünyayı saldırganların kötülüklerinden koruyarak, gelecek kuşakları kabul edilebilir barış ga-

2 Bu yazışmalar ile ilgili olarak; Winston S.Churchill, *The Second World War Volume IV, The Hinge of Fate*, Boston 1950, s. 697-698 ve S.S.C.B. Dışişleri Bakanlığı Stalin-Roosevelt ve Churchill'in Gizli Yazışmalarında Türkiye (1941-1944), Türkçesi; Levent Konyar, Havas Yayınları, Birinci Baskı, Ocak 1981, No:88-89, s. 79-82, bu yayın bundan sonra “Gizli Yazışmalar” olarak anılacaktır.

3 Halûk Ülman, *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri, 1939-1947*, Ankara 1961, s.38-39.

4 Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara, 1968, s. 188.

rantileriyle güvenliğe kavuşturmak için gerekli önlemleri almak. Öte yandan bu karar yani kayıtsız koşulsuz teslim formülü Avrupa için gelecekteki tehlike ve sıkıntıların tohumlarını taşıyordu. Bu politika Almanya'nın mağlubiyetini geciktirecek, savaştan sonra ekonomik kalkınmayı güçleştirecek ve daha da kötüsü Berlin, Almanya ve Avrupa'nın bölünmesine neden olmakla hür dünya için tehlikeli sorunlar oluşturacaktı.

Casablanca görüşmelerinin somut sonucu, Churchill'in İnönü'yü ziyareti olmuştur. Churchill, Roosevelt'in temsilcisi sıfatıyla hareket ederek, Türk yetkililerle görüşmelerde bulunma düşüncesini kendi savaş kabinesine açmış, savaş kabinesi bir takım askeri hazırlıklarda gelişmeler oluşmadan yapılacak bir görüşmeye yanaşmayarak bu görüşünde direnmek istemişe de başbakanlarının ısrarı karşısında kabullenmek durumunda kalmıştır.⁵

Gelişmeleri Churchill'in ve Roosevelt'in İnönü'ye gönderdikleri mesajlar takip etti. Toplantı yeri konusunda çeşitli seçenekler ortaya çıktıysa da 30 Ocak 1943'te Adana'da toplantının yapılması kararı benimsendi. Adana görüşmelerinde genel görüşme dışında askeri ve siyasi heyetler arasında ayrı ayrı olarak ikişer toplantı yapıldı. 30 Ocak 1943 günü yapılan ilk toplantı (genel) da Churchill görüşmelere temel oluşturmak amacıyla hazırlanmış olduğu bir notu okuyarak bir örneğini de İnönü'ye verdi. İnönü bu notun askeri ve siyasi bir çalışmanın ürünü olduğunu gözlemlediğini, politik çerçevesinin Türkiye'nin bir saldırıya uğraması durumunda yapılacak yardımların organizasyonu ile ilgili olduğunu belirterek Türkiye'nin halihazırda tarafsız bir konumda bulunduğunu söyledi. Bu arada İnönü'nün değindiği bir husus da, ilgili notta yer aldığı üzere Balkanlarda çıkacak bir karışıklık sonucunda Türkiye'ye yönelik bir saldırının her zaman için mümkün olabileceği idi. Bunu Cumhurbaşkanı İnönü'nün yaptığı bir önerinin benimsenmesi izledi. Buna göre genel toplantı ertelenecek, askeri ve politik toplantılar heyetler arasında ayrı ayrı yapılacaktı.⁶

⁵ Bu hususla ilgili ayrıntılar için; Winston Churchill, a.g.e., s.626-631 Churchill'in, bu eserde İngiliz savaş kabinesiyle yaptığı yazışmaların yanı sıra, Roosevelt ve Stalin'e gönderdiği 27 Ocak 1943 tarihli yazıları da görmek mümkündür.

⁶ Adana görüşmelerinin İngilizce tutanakları Zehra Önder'in anılan kitabında ek olarak yayınlanmıştır. Bu ilk toplantı (genel) için Zehra Önder, a.g.e., s.275-276. Ayrıca Robin Denniston, "Churchill's Secret War, Diplomatic Decrypts", *The Foreign Office And Turkey 1942-44*, New York, s.89.

Genel toplantıyı takiben yapılan politik toplantının ilkinde görüşmeler, yukarıda belirttiğimiz gibi Churchill tarafından okunan ve bir örneği İnönü'ye sunulan doküman üzerinde yoğunlaşmıştır. O halde bu dokümanın içeriğinde neler vardı. Bunun üzerinde durmak gerekiyor. 8 maddeden meydana gelen dokümanda yer alan hususları kısaca belirtiyoruz: Churchill, başkanın (Roosevelt kast ediliyor) da kendisinin de Türkiye'nin güçlü bir konumda ve güvenlik içinde olmasını istediğini belirtiyor, bunun sadece içinde bulunulan dönemle değil savaş sonrası "İki büyük Batı Demokrasisi" oluşumu ile de büyük ölçüde ilişkili olduğunu vurguluyordu. Bir Alman hücumu neticesinde ya da Bulgaristan ve Balkanlarda bir anarşi durumunun ortaya çıkması durumunda ve Türk hükümetinin kendi çıkarlarını korumak çerçevesinde Türkiye'nin savaşa gireceği hipotezi söz konusu ediliyor, Türkiye'nin, savaş ne yönde gelişirse gelişsin etkin bir rol oynaması isteniyordu. Türkiye adımlarını tamamıyla özgür biçimde atabilecekti. Müttefiklerin niyeti; İtalya'nın imha edilmesi, bütünüyle parçalanması ve Tunus ile İngiltere'den yapılacak dehşetli bombalamalarla, denizden ağır saldırılarla savaşın dışına atılmasıydı. Böylece İtalya çökecek ve Batı Balkanlar ile bağların kurulması sağlanacaktı.

Yaz aylarında kriz termometresi çok yükseleceğinden bu aşamada Türkiye'nin güvenliği en önemli konu olarak ortaya çıkacaktı. Churchill'e göre Stalin, Türkiye'yi çok iyi silahlanmış ve gelecek saldırılara karşı kendini korumaya hazır oluşunu görme konusunda çok arzulu idi. Savaşı Müttefiklerin kazanacağı son derece kesin bir durumdu ve bu nedenledir ki Roosevelt, Casablanca konferansını "koşulsuz teslim konferansı" olarak isimlendirmekteydi. Gösterilen bütün çabalar aslında birlikte hareket ile barışçı insanların barış içinde olacağı ve tüm insanların birbirlerine yardım edebileceği yeni bir dünya düzenini kurmaya yönelikti.⁷

İnönü bu söz konusu dokümandaki hususlara katıldığını söyleyerek, şu anda iki tehlikenin görüldüğünü, bunların da Almanların petrol ku-

⁷ Zehra Önder, a.g.e., s. 289-292; Winston Churchill, a.g.e., s. 631-635. Churchill'in Kahire'de iken üzerinde çalıştığı bu doküman Ankara'daki İngiliz elçiliğinde üst derecede görevli olan Paul Falle tarafından tercüme edilerek çoğaltılıp dağıtılmıştı. Robin Denniston, a.g.e., s. 89.

yularını elde etmek zorunda olmaları ile “Drang Nach Osten” politikasını sürdürmeleri idi. Bu durumda Churchill, Almanların Türkiye'ye saldırmaması halinde bile, Balkanlarda ortaya çıkabilecek bir kaosu Türkiye'nin tarafsız konumunu etkileyeceğini ileri sürerek, İnönü'nün işaret ettiği “Drang Nach Osten” tehlikesine katıldığını belirtiyordu. Bu noktada İnönü, Türkiye'nin herhangi bir aktif görev almamakla birlikte Büyük Britanya ile tam bir güven içinde olmayı arzu ettiğini ve bu güne değin de bunun başarılı olduğunu söylüyor, ileriye dönük olarak da, savaş sonrasında Türkiye'nin, Büyük Britanya ile birlikteliğinin süreceğini vurgulatarak, Churchill'e şu soruyu yöneltiyordu: Türkiye'yi savaş sırasında ve sonrasında nasıl bir işbirliği içerisinde görmek istiyorsunuz? Kuşkusuz İngiliz başbakanına yöneltilen bu soru, Churchill'in şahsında Müttefiklerin Türkiye ile ilgili düşüncelerinin açık bir biçimde ifade edilmesine yol açmayı amaçlıyordu ve Türkiye'nin, konuların “alenilik” içinde ele alınmasından yana olduğunu da gösteriyordu.

Churchill, beklentilerini şöylece sıraladı: 1- Türkiye güçlü olmalıdır. 2- Türkiye hazır olmalıdır. Türkiye'nin güçlü ve hazır olmasını gerektirecek bir durumun ortaya çıkabileceğine dikkat çeken İngiliz Başbakanı, bu hususla ilgili olarak da Balkanlarda bir anarşinin oluşabileceğine işaret ederek, bunun da Türkiye'nin Almanlara karşı bir tavır almak “zorunluluğunu” doğurabileceğini belirtiyordu. Türkiye'nin tutum ve davranışına ilişkin olarak Churchill aynen şunları ifade ediyordu: Zamanı geldiğinde ve Türkiye'nin çıkarları söz konusu olduğunda Türkiye ağırlığını koyabilmelidir... Türkiye'nin muzafferler arasında olması büyük önem taşımaktadır. Savaş sonrasında tartışılacağı ve bir ülkenin diğerine saldırmasının önüne geçilmesi için kararların alınacağı Konye'de Türkiye'nin de bir sandalyesi olmalıdır. İngiliz başbakanı bu düşüncelerini açıklarken, Adana görüşmeleri boyunca sık sık vurgulamak “ihtiyacını” duyduğu bir hususu ki bu husus, Türkiye'nin karar vermede tamamıyla özgür davranmasının kendisi için çok iyi bir şey olacağı ile kararını verme talebinin altı ayda da, on sekiz ayda da gelebileceği idi, bu sırada da bir kez daha belirtmekten geri durmamıştır.

İleriye dönük gelişmeler üzerinde görüşülürken İnönü, şu soruyu Churchill'e yönelterek Türkiye'nin tutumu konusunda İngiliz başbakanının düşüncelerini somutlaştırmaya sevk etmek istiyordu: Almanların yakın bir zamanda çökmesi halinde dahi Türkiye'nin işbirliğine ihtiyaç var mıdır? Churchill, Büyük Britanya'nın ya da Türkiye'nin çıkarları gerektirmedikçe Türkiye'nin savaşa dahil olmasını istemeyeceğini bir kez daha belirterek şunları ekler: Ancak gereken an gelecektir. Boğazlara yönelik bir tehdit Türkiye'yi harekete geçmeye zorlayacaktır. Ploesti petrol kuyularını imha etmek büyük önem taşımaktadır. Bu Almanlara karşı ölümcül bir darbe olacaktır. Dolayısı ile bir an gelecek Türkiye, hava alanlarını kullanmak veya benzin ikâmesi için sınırlarını koalisyon güçlerine açmak durumunda kalacaktır. Churchill'in siyasi ilk toplantıda çok sık vurguladığı bir başka husus Rusya'nın hem savaş içindeki hem de savaş sonrasındaki tutum ve davranışlarının nasıl olacağı idi. Bununla ilgili olarak da O, Rusya'nın yaptıklarına müteşekkir olduğunu ve bu devletin savaştan çok güçlü olarak çıkacağını sık sık dile getiriyordu. O böylece bir yandan dolaylı da olsa Türkiye üzerinde Rus kartını oynuyor, bir yandan da son kararın Türkiye'ye ait olduğunu belirtse de Balkanların konumunu ve Almanya faktörünü öne çıkararak Türkiye'nin yakın bir zaman içinde kendisini savaş alanı içinde bulacağını ileri sürüyor, bu durumun da, onun hazırlıklı bulunmasını gerektirdiğini bunun da Müttefiklerin yanında eylemsel olarak yer almasını kaçınılmaz kıldığına işaret ediyordu. O halde Churchill'e göre Türkiye için en iyi koruma Türkiye'nin uluslararası anlaşmalar içinde yer alması ve özel garantilerle donatılmasıdır. Rusya bu garantileri vermeye hazırdır. A.B.D. de muhtemelen bu görüşü benimsemektedir. Türkiye kesinlikle genel güvenlik organizasyonuna dahil edilecektir. Churchill'in görüşlerini açıklamasını takiben Saraçoğlu, yaptığı konuşmaya Türk - Rus ilişkilerinin yakın tarihinin özetinden bahsederek başlar, 1939 Eylülü'nde Moskova'ya yaptığı ziyaretin sonuçlarını anlatır ve Rusya'nın, Birleşik Krallık ile olan ilişkilerinde uyumlu olma politikasını terk etmesinin mümkün olduğunu belirterek, bu durumda Büyük Britanya'nın nasıl bir çizgi izleyeceği sorusunu yöneltir.

İngiliz bakanı ekonomik olarak Rusya'ya, Büyük Britanya ve A.B.D'nin verebilecekleri çok şeyin olduğunu ve Rusya'nın kayıplarının karşılanacağını, Rusya ile 20 yıllık bir anlaşma yapacaklarını belirterek yönelttilen soruyu cevaplamaya başlar. O, böylece Rusya'nın Müttefiklerle var olan ilişkilerinde çok önemli bir aykırılığa yönelineceği inancında olduğunu olasılık dahilinde örtülü bir biçimde ifade etmiş oluyordu. Churchill, belirli bir dönemin sakin geçebileceğini de A.B.D'nin Büyük Britanya ile birlikte hareket ederek kuvvetli bir hava gücünün oluşturulabilmesine bağlıyordu ve Rusya bu şekilde hareket edildiğinde kazanılabilecekti.

Saraçoğlu'nun, Rusya'nın çok güçleneceğinin ifade edildiğini, bu durumda Türkiye'nin çok daha fazla ihtiyatlı olması gerektiğini söylemesi karşısında Churchill, var olan Uluslar Topluluğu'ndan (Cemiyet-i Akvam'ı kastediyor) çok daha güçlü bir uluslararası organizasyonun kurulacağı üzerinde durarak, komünizmden de korkmadığını ekler. İngiliz başbakanının ileriye dönük oluşumlar konusundaki bu açıklamaları karşısında tatmin olmadığı anlaşılan Saraçoğlu bu kez düşüncelerini somutlaştırarak, tüm Avrupa'nın Slavlar ve komünistler ile dolu olduğunu, Almanya'nın yenilmesi durumunda bu devletin vurduğu tüm ülkelerin Bolşevik ve Slav olacaklarını ileri sürer. Bu sav karşısında Churchill, Türkiye'nin güçlü olması gerektiğini ve bunun için de Birleşik Krallık ile, A.B.D. ile yakın ilişkiler içinde bulunmasına ihtiyaç olduğunu belirtir. Bunun hemen ardından İngiliz Başbakanı, Türkiye'nin hazır olmadığı sürece savaşa girmemesi düşüncesinde olduğunu bir kez daha belirterek, Ploesti'nin vurulmasında Türk hava alanlarının açılması hususunu eklemekten de geri durmaz. Bu nokta Menemencioğlu'nun Churchill'e yönelttiği soru, Türkiye'nin bir Sovyet eylemine uğraması karşısında İngiltere'nin nasıl davranacağını açık olarak bilinmesine yönelikti. Türk Dışişleri Bakanı şunu soruyordu:... Bir Sovyet hareketinde majestelerinin hükümeti nasıl bir tavır alacaktır? Churchill'in yanıtı oldukça açıktı: Tecavüz içinde olan her güce karşı ortak savunma ve güvenlik içinde hareket edilecektir.... Avrupa da düzen yeniden kurulacaktır ve Türkiye bu düzen içerisinde yerini alacaktır. İngiliz başbakanı ortak çıkarlar dışında Türkiye'den hiçbir talepte bulunulmayacağını yinelerken, Ploesti'ye gitmek için uçaklarının Türkiye'den

geçmesini isteyebileceklerini bir kez daha vurgular. Bu varsayım, Türk heyetini oluşturan delegeler arasında bir tartışma konusuna yol açar. İnönü, Türkiye'nin son üç buçuk yıldır teçhizat istediğini, ödeme ile ilgili bir kaydın bulunmadığını, bu nedenle Birleşik Krallık ile A.B.D'nin asıl amacının herhangi bir ödeme olmaksızın Türkiye'yi güçlendirmek olduğunu belirterek, bunun amacı nedir? sorusunu yönelttiğinde Churchill, amacın üç hususu içerdiğini söyleyerek bunları şöylece sıralamıştır:

- 1- Alman kuvvetlerinin gelmesi durumunda Türkiye'nin savunma güvenliğini arttırmak
- 2- Mümkün olan en fazla sayıda güç toplayarak birlik ve beraberliği güven altına almak
- 3- Bir fırsat olur, çok masraflı ve tehlikeli olmadığı takdirde Türkiye'nin Bulgaristan'a Balkanlara girmesini ve Almanlara karşı olan genel savunmaya destek vermesini sağlamak

Menemencioğlu'nun Türkiye'nin, Büyük Britanya ile ortak hareket ederek Müttefikleri desteklemek için elinden geleni yaptığında Sovyet Rusya, Müttefikler ile işbirliği yapmazsa, bu durumda, Türkiye'nin Müttefiklere katılmasıyla güvenliğinin nasıl artmış olacağı sorusunu yönelttiği görüldü. Bu soru, Türk heyetinde yerleşik bir konum kazanmış olan Rusya'ya karşı duyulan güvensizliğin bir kez daha ortaya konulduğunu gösteriyordu. Churchill, bu soruyu, daha önce kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevaplarda yer alan düşüncelerini bir kez daha tekrar ederek yanıtladı. O da; savaş sonrası garantilerin sadece Türkiye için değil, tüm Avrupa için farklı olacağı ile Rusya'ya gerektiğinde mümkün olan en iyi kombinasyonla karşılık verileceği ve bunu da Stalin'e söylemekten bir an bile tereddüt etmeyeceği biçimindeydi. Çünkü, ona göre Rusya, bu güne değin hiçbir anlaşma hilafına davranışlar içinde olmamıştı.

Adana görüşmeleri ile ilgili bu ilk siyasi oturumun en çok konuşulan hususları kuşkusuz Türkiye'nin savaşa girip girmeyeceği, gelişmelere göre girmesi durumunda güvenlik ve güvence unsurlarının nasıl tezahür edeceği ile Türk - Sovyet ilişkilerinin ne tür bir gelişme seyredebilirliği oluş-

turmuştur. Türk cumhurbaşkanı İnönü, Başbakan Saraçoğlu ve Dışişleri Bakanı Mnemencioğlu'nun yönelttikleri sorular bu hususlar ile ilgili olmuştur. Churchill'in yukarıdaki açıklamasının ardından İnönü'nün: Türkiye'nin Sovyetlere oranla Büyük Britanya ile çok daha fazla dostane ilişkiler içerisinde olduğunu anımsatarak başladığı konuşmasında, Sovyetler ile ilgili olarak burada söylenen her şey sır olarak kalmalı ve bu konferans odasının dışına hiçbir biçimde çıkmamalıdır, biçimindeki cümleleri bir çeşit uyarı niteliğindedir ve duyulan bir ihtiyacın sonucu olarak ortaya konan bu istem, çok büyük olasılıkla Stalin ve Molotov ile görüştüğünü söylemiş olan Churchill'e yöneliktir. İnönü, Sovyetlere güvenmemesinin nedenlerini esas itibariyle şu şekilde açıklamaktaydı:

1- Anglo-Türk ittifakı sırasında Sovyet hükümeti ile yapılan görüşmelerde, Sovyet hükümeti bu ittifakı tanımayacağını ifade etti. Türkiye, Büyük Britanya ile ittifak yaptıktan sonra artık bizi enterese etmemektedir demıştır.

2- Fransa düştükten sonra Almanlar M.Molotov'u Berlin'e davet etmişlerdir, sonrasında da Sovyetlerin tutumu tamamen değişmiştir.

3- Kasım 1940'da M.Soboleff'in Sofya'yı ziyaretinde, Bulgar hükümetine bir ortak yardımlaşma anlaşması teklif ve Sovyet hükümetinin de katılımıyla üçlü bir paket anlaşması öngörülmüştür.

İngiliz Başbakanı, İnönü'nün Sovyetlere karşı duyulan güvensizlikle ilgili olan düşüncelerine verdiği cevapta, Rusların Atlantik Antlaşması'nı imzaladıkları ve bu anlaşmayla daha önce Rusya'ya ait olan alanların dışlandığı şeklinde de bir görüş içinde olmadıkları, yer alıyordu. Churchill bununla kalmayarak, İnönü'nün Türkiye'nin bağımsızlığı ile çıkarlarının riske edilip edilmeyeceği hususuna ilişkin sorusu üzerine de "Majestelerinin hükümetinin bir garanti vermeye hazır olduğunu, Rusya'nın da bu şekilde düşünmesi yönünde gerekenlerin yapılabileceğini" söyledi. Ona göre garanti konusunda belki de en önemli oluşum kurulacak uluslararası organizasyon idi. Ve bu organizasyon askeri temele dayandırılacak, Türkiye'de buna katılacaktı. Görüşmelerin ilk toplantısının sonlarına doğru Churchill, İnönü'ye şu soruyu yöneltti: Almanların bu toplantıyla ilgili reaksiyonları

ne olabilir? Türk Cumhurbaşkanı'nın cevabında şu cümleler yer aldı: Almanlara, Türkiye'nin her yerden silah aradığını, Majestelerinin hükümetinin oldukça fazla miktarda silah teklifi içinde olduklarını, söylerim.⁸

Adana görüşmelerinin ikinci politik toplantısı 31 Ocak 1943 de yapıldı. Toplantının başlangıcında İngiliz başbakanı Cumhurbaşkanı'na yeni bir doküman vereceğini, bunda yer alan görüşlerin kendisinin kişisel görüşleri olduğunu söyledi.⁹ Churchill'in bu dokümanının, içeriği kısaca şöyleydi: Barış konferansında, yenik duruma düşen saldırgan ülkeler galip ülkelerin direktiflerini kabul edeceklerdir. Bu direktiflerin amacı Avrupa'da iki kez tekrür eden bu korkunç savaflara neden olan saldırgan davranışların mümkün olduğu ölçülerde etkin bir biçimde önlenmesi içindir. Bu ulusların silahsızlandırılması için tazyik yapılacaktır. Atlantik Antlaşması çerçevesinde Rusya ve Büyük Britanya, birbirine yardımcı olma hususunda bir anlaşma yapmış bulunmaktadır. Bu anlaşmanın süresi yirmi yıldır. Bu iki anlaşma çerçevesinde her iki ülke de tüm toprak kazanma düşüncelerini reddetmektedir. Savaş sonrasında Türkiye için en yüksek güvenlik; zaferi kazanmış bir ülke olarak yerini almasına ve Büyük Britanya, A.B.D ve Rusya ile ittifak halinde olmasına bağlıdır. Nazi gücünün umutsuz çırpınışları sırasında yapacağı bir hücum ile Türkiye savaşa girebilir veya çıkarları Balkanlarda çıkacak bir anarşiyi önlemeyi gerektirdiğinde ya da modern Türkiye'nin çok hassas olarak üzerinde durduğu bir çok husus, Atlantik Antlaşması'nın kapsadığı büyük düşüncelerle benzerlik ve uyum gösterdiğinden dolayı Türkiye savaşa girebilir. Bu nedenledir ki Türkiye'nin de bu savaşa gireceğini dikkate almalıyız. Türkiye'nin saldırıya uğramadığı halde savaşa girmesi yanlış olacaktır, felaket getirecektir. Türkiye nöttür ve savaş dışı bir davranış içinde olmayı arzu edebilir. Bu bağlamda İngiliz ve Amerikan uçakları Romanya'daki petrol alanlarını imha için Türkiye'nin havaalanlarını kullanabilir ya da Türkiye

⁸ Zehra Önder, a.g.e., s. 281.

⁹ Churchill'in bu dokümanı "Savaş Sonrası Güvenlik Üzerine Not" adını taşımakta idi. Dokümanın metni için; Zehra Önder, a.g.e., s. 292-294 Ayrıca; Edward Weisband, 2. Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası, Çeviren M.Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, s. 158-160.; Feridun Cemal Erkin, a.g.e., s. 195.; Robin Denniston, a.g.e., s. 95-96.

de yakıt ikmali yapabilir. Bunun sonucu olarak da Almanya yakıt sıkıntısına düşebilir ve bu da savaşın bir an önce bitmesini sağlayabilir. Yine aynı şekilde, Türkiye'deki havaalanlarının kullanımı ya da Türkiye'de ikmal yapılması İngiltere'nin Dodecanese (On iki ada)'ye ve daha sonra da Girit'e hücumunda büyük yarar sağlayacaktır. Son derece önemli bir sorun da Boğazların Müttefiklere açılması, Mihver ülkelerine kapatılmasıdır. Türkiye'nin saldırgan bir biçimde savaşa girmesi ya da saldırıya uğrayarak savaşa girmesi halinde Müttefiklerden en yüksek düzeyde yardım alacağı tabiidir. Buna ek olarak, bir takım ilave risklere maruz kalmaması, sınır güvenliğini koruyabilmesi ve savaş sonrasında haklarını alabilmesi için de doğru olan savaşa girmesidir. İngiltere ne zaman isterse Türkiye'ye bir anlaşma çerçevesinde bu garantileri vermeye hazırdır. Rusya da bir anlaşma çerçevesinde Türkiye'nin Büyük Britanya'ya katılarak ya da bağlantısız olarak savaşa katılmasını arzu etmektedir. Bu dokümanla Churchill özellikle şu konuları gündeme getiriyordu: Barış Konferansı neler yapacak; Türkiye, savaş sonrası oluşturulacak uluslararası örgüt ve uluslar arası anlaşmalar çerçevesinde nasıl bir konumda bulunacak Türkiye açısından Alman tehlikesi Türkiye'nin savaşa girmesiyle ilgili gelişmeler neler olabilir, gerektiğinde Müttefiklerin Türkiye'den neler talep edebilecekleri ve bunların Türkiye'nin savaşa girmesi hususundaki etkilerinin ne yönde oluşabileceği.

Churchill'in görüşlerine göre üç muhtemel seçenek vardı. Birincisi, Türkiye'nin gücünün artırılmasıydı. İkincisi; birkaç ay içinde düşman son derece güçsüz bir duruma düşebilirdi ve Türkiye gücünü belirli ölçüde arttırmış olacağından tarafsız kalma zorunluluğundan sıyrılma isteğinde bulunabilirdi. Buna kuşkusuz Türk hükümeti karar verecekti. Bu durumda bilmek istediği husus şu idi: Türkiye, Romanya'daki havaalanlarının bombalanması için İngiliz ve Amerikan uçaklarına Türk üslerini açmak gibi bir kolaylık gösterecek miydi. Ayrıca, Dodecanese (Onikiada)'ye bir operasyon başlatıldığında Türkiye bize destek verecek miydi? Türkiye, Boğazları Müttefiklere açıp, buna karşılık Mihver ülkelere kapatmak suretiyle desteğini yine sürdürebilirdi. Bu adımlar savaşa girmek anlamına gelmezdi.

Bu tür davranışlar içine girmeden önce Türkiye garanti talebi içinde olabilirdi.

Üçüncü seçenek ise Türkiye'nin tamamıyla savaşa girmesidir.¹⁰ Bu arada İngiliz başbakanı 24 kasım 1942 tarihinde Stalin'e gönderdiği telgraf ile Stalin'den gelen cevabi telgrafta yer alan Türkiye ile ilgili kısımları Cumhurbaşkanı'na okumuştur.¹¹

Görüşmelerin bu aşamasında yukarıda söz konusu ettiğimiz doküman Churchill tarafından İnönü'ye verilmiş ve toplantının bundan sonraki akışı bu dökümanın içerdiği hususlar bağlamında gelişmiştir. İnönü, dokümanın içeriğine genel olarak katıldığını belirterek, Türkiye'nin güçlendirilmesinde muhtemelen dört beş ay sürecek bir kritik dönemin söz konusu olacağını söylemiştir. Churchill, bunun üzerine Avrupa sahnesinde esas itibariyle üç ana grubun varlığının gözleendiğini, Türkiye'nin gönüllü olarak savaşa girmesinin dördüncü gücü oluşturacağını, bunu büyük bir fırsat olduğunu öne sürerek, bunun da Türkiye'nin Barış Konferansı'nda zayıf konumda olmayan dört güçten birisini oluşturma imkanını sağlayacağını savunmuştur.¹²

Bu sırada Saraçoğlu her zaman bir İngiliz zaferini görmeyi arzu ettiğini ve olanaklar ölçüsünde de bunun gerçekleştirilmesine çalıştıklarını belirterek, Boğazlar konusuyla ilgili olarak açık bir biçimde şunları ifade eder; Boğazlar konusu gibi direkt aktivite içine girmek gibi çok ileri gitme konusunda ise şu an bir şey söylememiz mümkün değildir. Churchill'in cevabı ise genel niteliklidir: Hiçbir zaman Türkiye'nin bir risk almasını istemiyoruz... Boğazlar diğer hususlardan farklı olarak düşünülmelidir. İnönü, Alman faktörünü bir kez daha öne çıkararak Türkiye'nin A.B.D'den silah almasına Almanya'nın karşı çıkacağını, bir Alman saldırısı olursa Türkiye'nin bu duruma karşı koyacağından kuşku duyulmaması gerektiğini

10 Zehra Önder, a.g.e., s. 285-286.

11 Bu yazışmaların metni için; Gizli Yazışmalar, s. 80-83. Ayrıca: **Türkiye Dış Politikasında 50 yıl, İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)**, Türkiye Dışişleri Bakanlığı Yayını, s. 135-136.; Churchill, *Victory in Africa*, s. 206-216

12 Zehra Önder, a.g.e., s. 286. Bu sırada Churchill, görüşmelerden Başkan Roosevelt ile Stalin'i haberdar etmek arzusunda olduğunu açıklamıştır.

belirtti. Ayrıca, durumun Müttefik ülkeler için daha iyiye gitmesi halinde Türkiye'nin değişik seçenekleri görebilme imkanına kavuşacağını ileri sürdü. Bu yaklaşım, savaş durumunun Müttefikler lehine gelişme kaydetmesi halinde bile doğabilecek seçeneklerin değerlendirilmesi hususuyla ilgili irade serdinin ve inisiyatif almanın Türkiye'ye ait olacağını göstergesi olarak kabul edilebilir. İnönü'den hemen sonra konuşan başbakan Saraçoğlu, bu hususu daha açık bir biçimde ifade etti: Bu konuda ki anahtar karar Türk hükümetine bırakılmalıdır.

Türk heyetinin Almanya'nın tutumuna ilişkin yukarıda belirttiğimiz görüşler karşısında Churchill, Kuzey Afrika'da ki operasyonlar için hayati öneme sahip olan Gibraltar (Cebelitarık)'da bir çok şeyler yapıldığını, İspanya'nın tarafsızlığının muhtemel bir tehlikeye düşmesine karşın, Almanya'nın beklenen bir reaksiyonda bulunmadığını belirterek, Türkiye'nin pozisyonunun bu bir yıl önce olanlardan çok farklı olduğuna dikkat çekiyor, böylece Balkanlarda Türkiye'nin de yer alabileceği sıcak gelişmeler nedeniyle Alman faktöründen pek çekinilmemesi gerektiğini örtülü bir biçimde savunuyordu.¹³

Görüşmelerin hemen ardından Churchill, Adana toplantısında Türk heyetine de söylediği gibi Stalin'i bilgilendirmek yoluna gitti. 1 Şubat 1943 tarihini taşıyan telgrafta Türkiye'nin savaşa katılmasıyla ilgili olarak Türklere siyasi taahhüt ya da vaatle bulunmadığını, alacakları kararda diledikleri gibi davranmakta serbest olduklarını söylediğini belirtmiştir. Bu arada O, Sovyetlerin konumu ile Türkiye'nin Sovyetlere bakışına ilişkin olarak da şu cümlelere yer vermişti: Sovyetler Birliğinin büyük gücü açısından savaş sonrası konumlarından doğal olarak endişe duymaktalar. Kendi deneyimlerime dayanarak, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin şimdiye kadar hiçbir anlaşma ya da taahhüdünü bozmamış olduğunu kendilerine söyledim; İyi bir anlaşma yapmanın zamanının şimdi olduğunu ve Türkiye için en emin yerin barış masasında bir muharip gibi

13 Zehra Önder, a.g.e., s. 287. İnönü, Churchill'i etkisi altına almıştı, nitekim Churchill daha sonra onun için "onu çok uzlaşmacı buldum, insanları bir anda kendisiyle aynı görüşe getirebiliyor" diye yazmıştır. Robin Denniston, a.g.e., s. 89.

muzafferler ile oturması olduğunu belirttim. Bütün bunları bağlaşıklıkımıza uygun bir biçimde ortak çıkarımız için söyledim. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nden gelecek her hangi bir dostça davranışa eminim ki, cevap vermeye hazır olacaklardır.¹⁴ Churchill'in bu telgrafını Stalin, 6 Şubat 1943 tarihinde cevapladı. Bu telgrafta Türk-Sovyet ilişkileriyle ve hem de Türkiye'nin Müttefikler ve Almanya karşısındaki tutum ve davranışıyla ilgili olarak şu cümleler yer almıştı: Türkiye'nin uluslararası konumu oldukça nazik kalmaktadır. Bir yandan Sovyetler Birliğine dostluk ve tarafsızlık antlaşması, İngiltere'ye karşılık yardım ve saldırıya karşı koyma antlaşması ile bağlıdır; öte yandan, Almanya'nın Sovyetlere saldırısından üç gün önce tamamlanan dostluk antlaşmasıyla Almanya'ya bağlıdır. Şimdiki koşullarda, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve İngiltere'ye olan yükümlülüklerini yerine getirmesiyle Almanya'ya olan yükümlülüklerini yerine getirmeyi nasıl bağdaştırmayı düşündüğünü bilemiyorum. Buna rağmen, Türkler Sovyetler Birliği ile daha yakın ve dostça ilişkiler istiyorlarsa Sovyetler Birliği onları yarı yolda karşılayacaktır.¹⁵ Stalin'in bu telgrafı mağrur ve soğuk bir eda taşıyordu. Çünkü bu cümleler Türkiye'nin dış politikasında barış ve hürriyet prensiplerinin egemen olduğunu, 1939 ilkbaharından beri aynı ilkeleri savunmaya kararlı devletlerin yanında yer aldığını ve savaşın en karanlık günlerinde dahi ittifakına bağlı kaldığını bilmemezlikten gelmeyle ilgiliydi. Yine dikkati çeken husus, S.S.C.B'nin Türkiye'ye savaşa katılma telkininde bulunmaktan itina ile kaçınması idi. Bu nedenle faal müdahale tavsiyeleri, Ankara'ya, bir Rus hatta Müttefikler arası bir telkin olarak değil, ittifak antlaşmasından doğan bir İngiliz talebi olarak doğrudan doğruya Londra tarafından tebliğ olunuyordu. Stalin tarafından gösterilen bu tepki, Adana görüşmelerinin Sovyet lideri katında şüphe ve kuşku uyandırdığını açıkça göstermiştir. Çünkü Stalin söz konusu telgrafında şu cümlelere de yer ver-

14 Gizli Yazışmalar, a.g.e., No:109 s. 90; Feridun Cemal Erkin, a.g.e., s. 204; Zehra Önder, a.g.e., s.182; Winston Churchill, *Victory in Africa*, s. 272; *Türkiye Dış Politikasında 50 yıl. İkinci Dünya Savaşı Yılları(1939-1946)* s. 137

15 Gizli Yazışmalar, a.g.e., No:111 s. 92. Zehra Önder, a.g.e., s. 182.; *Türkiye Dış Politikasında 50 yıl*, s. 137-138.

mişti: İngiliz-Türk toplantısı hakkında bana bilgi verdiğinizi söylemenize kesinlikle itirazım yok, ancak aldığım bilginin tam olduğunu söyleyemem.¹⁶

Türk -Sovyet bağlantılarının geliştirilmesi için Türk hükümetinin müzakerelere girişmek istediğine ilişkin haberin 2 Mart 1943 tarihli Stalin'in Churchill'e gönderdiği mesajda yer aldığını görüyoruz. Bu müzakereler Molotov ile Açıkalin arasında 1943 Mart ve Nisanın da çok sayıda yapılan görüşmelerle sürdürülmüştür.¹⁷ Buna paralel olarak da Türkiye'nin savaşa girmesi hususundaki İngiliz istemleri 1943 yılı ilkbaharında ısrarlı bir biçimde yinelenmiştir. Türkiye, İngiltere'nin Türkiye'den "üs" almak konusundaki taleplerini hep geri çevirdi. Çünkü bu Türkiye'nin savaşa girmesi, Sovyetlerin tahrik edilmesi ve Romanya petrolünün bombalanması anlamına geliyordu. Churchill, Sovyetlerin tutum ve davranışlarından kaynaklanan Türkiye'nin endişelerini, kullanmaya kalkışmıştır. Bu kullanım girişimleri Adana toplantısı sonrasındaki aylar içinde de kendisini devamlı göstermiştir. Oysa Türkiye'nin dış politikasının hedefleri bellidir: Türkiye savaş sonrası dönemde muhtemel bir Sovyet saldırısına karşı hazırlıklı olmak için ordusunun silahlanmasından başka bir şey düşünmemektedir. Bunun bir sonucu olarak da çok zorunlu nedenler oluşmadıkça savaşa girmekten yana değildir. Aynı zamanda Almanya'nın Rusya'ya karşı bir güç olarak yaşamasını isteyen Türkiye, bu nedenle Almanya'nın topyekün mağlup olmasından bir çıkar ummamaktaydı. Bu yaklaşım ise İngilizlerin savaş hedefleri ile örtüşmemektedir. Öte yandan Saraçoğlu-Menemencioğlu ikilisi olabildiğince İngiliz-Alman çıkar çatışmasından yararlanmayı gözetmişlerdir. Çünkü Türkiye, Yakındoğu'da İngiltere'nin bir "üssü" olmaktan daha farklı bir konumda olmak istiyordu. Bu nedenle ancak toprakla ilgili çıkarları söz konusu olursa savaşa girmesi gündeme

16 Stalin'in tepkisi üzerine Winston Churchill 17 Şubat 1943 tarihli telgrafında; Türk Hükümeti, sizinle ilgili elçilikler kanalıyla görüş alışverişine girmeye büyük bir memnuniyetle hazır bulunduğunu size bildirmek üzere bana yetki vermiştir, diyor ve Adana görüşmeleriyle ilgili tamamlayıcı bilginin görevli Sir A.Clark Kerr tarafından getirilmekte olduğunu ekliyordu. Gizli Yazışmalar; a.g.e., No:115 s.96

17 Bu hususla ilgili olarak; Türkiye Dış Politikasında 50 yıl İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946) s. 139-147; Feridun Cemal Erkin, a.g.e., s. 207-209

gelebilirdi.¹⁸ Bu gerçeği Adana toplantısına katılanlardan İngiliz Dışişleri Daimi Müsteşarı Cadogan şöyle değerlendirmişti: Türk liderler içerisinde savaşa girilmesi yanında ikna edilebilen bir kişi bile yoktu. Oysa İngiliz başbakanı Churchill doktoru Sır Charles Wilson'a Adana'da elde ettiği sonuçlardan memnuniyet duyduğunu şöylece belirtmişti: Türkiye'yi savaşa dahil edeceğime bütün kalbimle inanıyorum. Bu güne kadar hayatımda yaşadığım en iyi gün¹⁹ Onun Adana toplantısını düzenlemesinden Türkiye'yi savaşa sokmayı arzuladığı çok açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu durumu, Adana toplantısı sonrasındaki diplomatik gelişmeler kanıtlamaktadır. Adana görüşmelerine katılmış olan Erkin, bu hususla ilgili şu kaydı düşmüştür: Churchill Adana'ya, başkan İnönü'yü ve diğer Türk devlet adamlarını incitmeden ve lüzumsuz şüpheler uyandırmadan Türkiye'nin savaşa girmesini hazırlamak gizli amacıyla gelmiştir.²⁰ Adana görüşmelerinin siyasi yönünün kamu oyunda karşılanmış ve yorumuna gelince;

Aynı Tarihi'nde Adana görüşmeleriyle ilişkin olarak 1 Şubat 1943 tarihi itibarıyla yayınlanan resmi tebliğ, toplantıya katılan iki ülkenin heyetlerinde bulunanlarla ilgili listeye başlıyor, ardından da diplomasi diliyle klasik nitelikli açıklamalara değinilerek siyasi yöne ilişkin oldukça kısa olan şu cümleler yer alıyordu. Türk devlet adamları Türk politikasının cereyan şeklini izah etmişler ve başvekil Churchill majeste kral hükümetinin bu politikayı sempati ve tam bir anlayışla takip ettiğini kendilerine temin eylemiştir... Türkiye'nin menfaati bulunan mıntikalarda vaziyeti birlikte incelemişler ve görüş birliğine varmışlardır.... Harp sonunda zuhur edebilecek olan meseleler de incelenmiş ve bu noktalar üzerinde de aynı görüş birliği müşahade edilmiştir.²¹ İngiliz başbakanı Churchill, Adana görüşmelerinden sonra basına ilk demecini Kahire'de verdi. Bu demecinde siyasi yön ile ilgili olarak "Türkiye ile İngiltere arasında mevcut

18 Alman belgelerine göre Türkiye'nin talepleri arasında ; Limni, Midilli, Kios, Sisam, Oniki ada, Kıbrıs ve Güneyde Musul bulunuyordu. İngiliz belgelerinde ise Halep ile Bağdat demiryolunun Suriye kısmı Türkiye'nin talepleri arasında gösterilmiştir. Zehra Onder; a.g.e., s. 191.

19 Robin Denniston, a.g.e., s. 93.

20 Feridun Cemal Erkin, a.g.e., s. 199.

21 Aynı Tarihi, Ankara Şubat 1943, No:111, s.111.

olan ve geçen harp faciasıyla (Birinci Dünya Harbi'ni kastediyor) zedelenen eski dostluk bütün manasıyla ve en samimi bir tarzda yeniden tessenüs etmiştir....” diyerek yukarıda belirttiğimiz resmi tebliğe hakim olan diplomatik açıklamanın ve genel bir uzlaşının varlığına ilişkin anlayışı yinelemiş oluyordu. Churchill'in bu tür anlayışı yansıtan açıklamalarına ilişkin bir başka demecini de Lefkoşe'de verdiğini görüyoruz. Roosevelt'in “Müttefiklerin gayesi düşmanın kayıtsız şartsız teslim olmasıdır” sözünü tekrarlayan İngiliz başvekili, Türklerin görüşleri bizim görüşlerimizin ayıdır. Türkiye ile münasebetlerimiz son derece dostanedir. Türkiye'ye umumi müdafaa emniyetleri için iktidarımız dahilinde olan bütün vasıtalarla yardım etmek niyetindeyiz” biçimindeki açıklamalarıyla Adana görüşmelerinden çok olumlu izlenimlerle ayrıldığını belirtiyordu.²²

İngiliz başvekilinin yaptığı en önemli açıklama 11 Şubat 1943 tarihli Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmadır. Churchill bu konuşmasına Adana görüşmeleri hakkında yayınlanan resmi tebliğin dışında bir şey söylemeyeceğini belirterek başlıyor, siyasi yöne ilişkin olarak Türkiye topraklarının, haklarının ve menfaatlerinin tesirli bir biçimde korunmasını ve bilhassa Türkiye ile Rusya arasında hararetle ve dostane münasebetlerin tesisini temenni ediyoruz, diyerek Türk-Rus ilişkilerindeki gerginliğin yumuşamaya dönüşmesi dileğini örtülü olarak ifade ediyordu.²³

Adana görüşmelerinin İngiliz basınındaki etkilerine ve yapılan yorumlara gelince: Savaş sonrası sorunlarla ilgili bir anlaşmaya varıldığını ileri süren Daily Telegraph, Rusya'nın Adana konferansını iyi karşılayacağını savunuyor, Türkiye'nin yansızlığına bütünüyle güvenebileceğini

22 Churchill'in Kahire ve Lefkoşe demeçleriyle ilgili olarak; Ayın Tarihi, Ankara Şubat 1943, No: 111 s. 112-113.

23 **Aydın Tarihi**, Ankara Şubat 1943, No:111 s. 114-115 ve Robin Denniston; a.g.e., s.98. Adana görüşmeleriyle ve bunun hemen ardından Churchill'in yaptığı açıklamalarla ilgili olarak kimi ülkeler elçilerinin yorum ve değerlendirmelerine gelince: Ankara'daki Portekiz elçisi, Adana toplantısının amacının Türkiye'yi savaşa sokmak olduğunu, bunda da başarısız kaldığını ifade ediyor, planın amacının Tunus'un işini bitirmek, Girit'i ve Onikiada'yı işgal etmek, Balkanlara saldırmak ve Trakya'yı işgal etmek olduğunu ileri sürüyor, Türkiye'nin teçhizat talebinin aslında zaman kazanmak için yapıldığını savunuyordu. Churchill, bu son cümlelerin altını çizerek Alan Brook'a okumasını öneriyordu.

Öte yandan Mussolini'da damadı Galeazzo Ciano'ya, Churchill'in Türkiye'den yardım talep etme zorunluluğunda kalmasını İngiltere'nin güçsüzlüğünün kanıtı olduğunu söylüyor ve şunu da ekliyordu; Türkiye bir maceraya çekilmeyecek kadar önemli bir ülkedir....Ben, Berlin'in söylediği gibi Türkiye'nin tarafsız olduğunu zannetmiyorum. Bu hususla ilgili olarak; Robin Denniston; a.g.e., s.96-97.

bir durumda bulunmanın Stalin açısından da yararlı olduğunu belirtiyordu. Türkiye'nin yansızlığını örnek olacak bir dürüstlikle koruduğu üzerinde duran Dail Mail, Türkiye'nin Almanya ile olan ilişkilerinin üstünde Büyük Britanya ile olan dostluğuna büyük değer verdiğini vurguluyor ve Adana görüşmelerinde siyasi sorunların oluşturduğu konuların aşıldığını ileri sürüyordu. İngilizlerin ünlü gazetesi Times ise, bir yazısında; Güneydoğu Avrupa'nın geleceğine ilişkin olarak her iki ülkenin bu bölge konusundaki ilgilerinin paralellik gösterdiğine işaret ediyor, İngiliz ve Türk devlet adamlarının, Mihver tarafından ele geçirilmesi İngiltere ve Türkiye için daima tehlike oluşturacak olan Yunanistan ile adaların "mukadderatına karşı lakayıt" kalamayacaklarını savunuyordu. News Chronicle gazetesi başyazısında Adana görüşmelerinden söz ederek Adana da özellikle şu iki sorunun düşünüldüğü üzerinde duruyordu: 1- Türk-Rus ilişkileri. Bu hususla ilgili olarak Churchill, Rusya'nın Türkiye'ye karşı tecavüz niyetleri gütmeyeceği hakkında Türkiye'ye güvence vermiştir. 2- Savaş sonrası Avrupası'nda Türkiye'nin rolü ve Akdeniz devleti sıfatıyla coğrafi konumu. Türkler özellikle Balkanlar ve Doğu Avrupa'nın alacağı durumla yakından ilgilenmektedirler.²⁴

Görüldüğü üzere İngiliz gazeteleri Adana görüşmelerine ilişkin olarak benzer konuları farklı bir anlatım biçimiyle aktarıyorlar, değerlendirmeleri de olumlu bir nitelik taşıyordu. Özellikle Türkiye'nin güvenilecek bir dost olduğuna işaret ediyorlar, tarafsızlığını samimi buluyorlar ve Türklerin barış sonrası statüko ve Sovyetlerin tutumuyla yakından ilgilendiklerini de belirtiyorlar. Öte yandan Adana görüşmelerinin siyasi yönüne ilişkin olarak New York Times bir yazısında Churchill'in bu ziyaretinin, girişimin Birleşmiş Milletlerin eline geçtiğinin parlak bir görünüşü olduğunu, bu olayın devletlerarası dengenin Müttefikler lehine seyretmeye başladığını gösterdiğini ileri sürerken, bir başka Amerikan gazetesi New York Herald Tribune ise Adana toplantısıyla ilgili olarak, terazinin korkunç bir süratle

²⁴ İngiliz basınının yaklaşımına ilişkin olarak; **Aydın Tarihi**, Ankara Şubat 1943, No:111, s. 138-142. Ayrıca; Feridun Cemal Erkin, **a.g.e.**, s.203.

Almanya aleyhine ağır bastığını ve Alman hezimetinin başlamış olduğuna delâlet eden bir olay olarak göstermektedir, diyordu.²⁵

Adana toplantılarının Alman basınındaki yankı ve değerlendirmelerine gelince:

Berlin'de yayınlanan gazetelerin görüşlerine göre, İnönü ile Churchill arasında Adana'da yapılan görüşmelerde takip edilen başlıca gaye, Roosevelt tarafından ikinci plana atılmış olan İngiliz başvekilini tekrar ön plana getirmekten ibaret idi. Örneğin Berliner Böser Zeitung gazetesi Adana görüşmelerinde Churchill'in Türkiye'yi yansızlıktan ve ölçülü davranıştan ayırmak için yaptığı girişimlerde başarılı olamadığını ileri sürüyor, Müttefikler arasında özellikle de Anglosakson devletleri ile Sovyetler Birliği arasında gerçek bir birliğin meydana getirilemeyeceğini, Almanlar gibi Türklerin de pekala bildiklerini savunarak, Türkiye'nin Müttefikler ile olan ilişkilerini olumsuz yönde ve Almanya'nın istemine uygun olacak biçimde etkilemeye çalıştığı gözlenmektedir. Bu duruma ilişkin olarak da Stalin'in Casablanca görüşmelerine katılmamasından onun her türlü uzlaşmadan yana olmadığı sonucunu çıkarmaktaydı. Bir başka Alman gazetesi Berliner Nacht Ausgabe ise Almanya ile Türkiye arasında ulusal savunmaya harcanacak 100 milyon marklık bir kredi anlaşmasının bulunduğu dikkati çekmekte ve Türkiye'nin karşısında bir tek sorunun var olduğunu ileri sürmekteydi. Gazete bu sorunu, Bolşevikliğin güneye yayılma gücüne sahip olduğu gün Türkiye'nin ne yapacağı meselesi, olarak ortaya koyuyordu. Donauzeitung ise Churchill'in Türkiye'yi ziyaretiyle ilgili olarak yaptığı değerlendirmede tek bir konuyu ele alıyor; Türkiye'yi yönetenlerin ülkenin menfaatlerini bugüne değin koruduklarını belirterek, Türk tarafsızlığının sağ duyuya dayandığını da ekliyordu.²⁶

İtalya'nın etkin gazetelerinden Giornale d'Italia Adana görüşmeleriyle ilgili bir yayınında Türkiye ile İngiltere arasında bir ittifak antlaşmasının bulunduğu anımsatarak, bunun Türk hükümetinin tarafsızlığını ko-

25 **Ayın Tarihi**, Ankara Şubat 1943, No:111, s. 143.

26 **Ayın Tarihi**, Ankara Şubat 1943, No:111, s. 144.

rumasına bir engel oluşturmadığına, yayınlanan tebliğde de bu hususta bir değişikliğin yer almadığına işaret ediyor ve Mihver devletlerinin de Türkiye'nin izlediği tarafsızlık politikası üzerinde etkisini gösterecek yeni koşullar önermemiş olduklarını belirterek, Londra'nın tutumuna ilişkin şunları ileri sürüyordu: Londra, yakın doğu ülkelerini genel bir politik manevraya sürüklemek amacıyla kendi niyetlerinden daha fazla taahhüt altına sokmak ve müşgöl duruma düşürmek için her fırsattan yararlanarak, girişiminde ısrar etmektedir.²⁷ Adana görüşmelerinin Türk basınındaki yankı ve yorumlarına gelince; hükümetin sözcüsü konumunda bulunan Ulus gazetesi Churchill ile ilgili övücü cümlelerin ardından yapılan görüşmeleri Türk-İngiliz ittifakının güzel bir eseri olarak niteliyor, Türkiye'nin kendi güç ve kuvvetine dayanarak bir "nizam ve sulh âmili olarak kalmayı hedefleyen politikasının" Britanya hükümetince tamamıyla onaylandığını göstermesi bakımından da güzel bir eser olduğunu savunuyordu. Vakit gazetesinin 3 ve 5 Şubat 1943 tarihli sayılarında yayınlanan başyazılar Adana görüşmeleri ile ilgiliydi. Bu görüşmelerin yakın doğu barışının temeli olan Türk-İngiliz ittifakını bir kez daha doğruladığı ile savaş sonrası dönemin sorunları üzerinde tam bir görüş birliği bulunduğu anlaşıldığı vurgulanıyor, bu toplantının yankılarının Türkiye'nin tarafsızlığı konusunda İngiliz kamuoyunda en küçük bir şüphe ve duraksamaya yer vermediği ileri sürülerek, bununla ilgili olarak Daily Telegraph'da yer alan şu cümleler gösteriliyordu: Türk tarafsızlığını teyit etmenin Müttefikler davasına vereceği faydalar üzerinde durmak lüzumsuzdur. Dünyanın bu kısmında esasen akim kalacak olan ümitsiz bir teşebbüse karşı emniyetin korunmuş olması, Afrika'da zaferi tamamlamak üzere bulunan kuvvetlere daha büyük bir hareket serbestliği anlamına geldiğini ifade eder. Hüseyin Cahit Yalçın, Yeni Sabah'ın 3 Şubat 1943 tarihli sayısında İnönü-Churchill görüşmesinde savaş sonrası dönemle ilgili hususların da ele alınmış olabileceğini belirterek bir Akdeniz devleti olan Türkiye'nin önemli bir Bal-

27 **Ayın Tarihi**, Ankara Şubat 1943, No:111, s. 145.

Macaristan'ın yarı resmi Poster Lloyd gazetesi, Adana görüşmelerine ilişkin bir yorumunda dikkat çekici olan şu cümlelere yer vermişti; Anglo-saksonların Kuzey Afrika'yı istila ile yakın ve Orta Doğudaki İngiliz-Amerikan hazırlıkları Türk devlet adamlarının ilgisini çeken olaylardır. Türkiye'nin bugüne değin maharetle takip ettiği bitaraflik siyasetini ileride de aynı istikamette muhafaza edip edemeyeceği dikkatle takip edilmeye değer bir keyfettir.

kan devleti de olduğuna işaret ediyor, onun aynı zamanda Asya devleti konumunda bulunması nedeniyle “Yakın doğunun bir kilit taşıını teşkil etmesinin” Sadabat Paktı dolayısıyla bu nazik ve hassas bölgede senelerden beri bir “emniyet ve istikrar âmili” rolünü oynamasını sağladığını vurguluyor, bu nedenle de özellikle yakın doğunun savaş sonrası durumunu yakından ilgilendiren bazı hususlar hakkında fikir alışverişinde bulunmasının doğal karşılanması gerektiğinin altını çiziyordu. Yazar, Kahire radyosunun Adana görüşmelerinden Roosevelt ve Stalin’in tamamıyla bilgilendirildiklerini duyurmasını “ülkemiz hakkındaki iyi niyetlerini dostumuz Rusların tekrar teyid etmiş olmalarının” bir delili olarak niteliyordu. Adana görüşmeleriyle ilgili olarak yayınlandığını belirtmiş olduğumuz resmi tebliği esas alarak yorum ve değerlendirmelerde bulunan İzzet Benice; İngiliz hükümetinin Türk ulusal politikasını tam bir anlayış ve sempati ile takip ettiğini, Türkiye’nin, çıkarlarıyla ilgili gördüğü bölgeler hakkındaki düşüncelerinde bir görüş birliği sağlandığını, savaş sonrasında ortaya çıkabilecek sorunlar üzerinde tarafların müşahade birliği içinde olduklarını ileri sürüyor, sonuç olarak şunları belirtiyordu: “Adana konferansı Türk milli siyasetinde hiçbir değişiklik sebebi olmamıştır. Türkiye tarafsız, sulhsever, ahidlerine ve ittifaklarına vefalı yolunda ve tam rey serbestisi ve istiklalini mahfuz tutarak yürümekte devam edecektir. Adana mülakatı bu gidişi tahkim eden... bir görüşme ve toplanma olmuştur.”²⁸

Türk basınının Adana görüşmeleriyle ilgili değerlendirmelerinde yer alan bir husus da, İngiltere’nin Türkiye üzerinde “tazyik” yaptığına ilişkin yabancı kimi gazete ve radyolarda söz konusu edilmiş olan haberlerdi. Times gazetesinin Ankara muhabirince Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper’e yöneltilen soru İngiltere’nin Türkiye üzerinde “tazyik” yaptığı konusunda yabancı radyolarca çıkarılan söylentiler ile ilgiliydi. Selim Sarper, kısa ve kestirme bir cevap vererek, İngiltere’nin her hangi bir talepte bulunmadığını ve Türkiye’nin her hangi bir taahhüde girmediğini, söylemişti.²⁹

²⁸ *Son Telgraf*, 3 Şubat 1943, s. 1.

²⁹ *Tasvir-i Efkar*, 3 Şubat 1943, sh.1; *Son Posta*, 3 Şubat 1943, sh.1. Kimi Macar gazeteleri, Müttefiklerin güya Türkiye’yi harbe sürüklemek maksadıyla Ankara’da bir tazyik yaptıklarını iddia etmişlerdir. Bu iddianın artık ayakta duracak tarafı kalmamıştır. *Yeni Asır*, 3 Şubat 1943, sh.1. (Şevket Bilgin’in başyazısı).

ÖZET

Kasım 1942'deki Stalingrad çarpışmalarının neticesi ile Casablanca Konferansı'nda alınan kararlar Adana görüşmelerine giden yoldaki önemli gelişmeler olmuştur. Adana görüşmeleri Churchill ile Roosevelt'in Casablanca'da üzerinde anlaştıkları kimi konuların bir sonucu olarak, ortaya çıkmıştır. Bu görüşmelerin siyasi boyutunun ele alındığı bu çalışmada, Churchill'in şahsında beliren İngiliz politikasının Türklerce izlenen dış politikayla hangi hususlarda örtüştüğü ve hangi hususlarda ise ne tür nedenlerden dolayı çakıştığı ele alınmış; konuyla ilgili görüşme tutanakları başta olmak üzere kimi birinci elden kaynaklara dayanılarak görüşülen konular açıklanmaya ve irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca; müttefiklerin başta Balkanlar olmak üzere Yakınoğu politikalarıyla Sovyetlerin özellikle Türkiye'ye ve Balkanlara ilişkin siyasetleri, toplantıya yansıdığı ölçüde irdellenmiştir. Bu arada Türkiye'nin hassasiyetle üzerinde durduğu Sovyet baskısının toplantıda önemli bir görüşme konusunu oluşturduğu gözlenmiştir. Saptanan bir diğer özelliğin de Churchill'in şu ya da bu koşullar karşısında Türkiye'nin müttefikler yanında savaşa girmesini sağlamak için yoğun çaba gösterdiği olmuştur. Görüşmelerin Yabancı ve Türk kamuoyunda yarattığı yankı ve yorumlar da bu çalışmada göz önünde tutulan ayrı bir husus olmuştur. Bu arada Türk yetkikilerince toplantıda açıklanan düşüncelerin, ülke çıkarlarının mümkün olduğunca ne denli korunmaya çalışıldığını gösterdiği de dikkati çeken bir diğer nokta olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adana Konferansı, Adana Görüşmeleri, Türk Dış Politikası, Rus Baskısı, Casablanca Konferansı.

ABSTRACT

Stalingrad battle at November 1942 and the agreements issued at Casablanca Conference were the main developments resulting in Adana Negotiations. It was also resulted from some agreements issued between Churchill and Roosevelt at Casablanca on certain subject.

In this study, political aspects of the Adana negotiations were evaluated criticizing the coincidences and differences of the British policy performed by Churchill with the Turkish side's. More attention is paid to cover the first hand sources in interpretation and criticizing the events.

Other topics handed in the text are the evaluation of the policies of the Allied Forces on Balkans and Near East and the Soviet policy especially about Turkey and Balkans to an extent the negotiations covered. It was determined that the Soviet pressure, an event very important for Turkish side, had been also another important subject discussed at Adana. High pressure performed by Churchill on Turkish side to include them in war on the side of Allied Forces determined to be one of the other important aspect of the negotiations with the upmost attention of the Turkish side to protect national interests as much as possible.

Reflection and interpretation of the Adana negotiation at foreign and local public opinion forms another part of the study.

Key Words: Adana Conference, Adana negotiations, Turkish foreign policy, British pollicy, Soviet pressure - threat, Casablanca Conference.

EKLER

F.

Printed for the War Cabinet. February 1943.

Copy No. 33

MOST SECRET.
W. P. (43) 64.
February 13, 1943.

TO BE KEPT UNDER LOCK AND KEY

It is requested that special care may be taken to ensure the secrecy of this document.

**WAR CABINET.
THE ADANA CONFERENCE.
NOTE BY THE PRIME MINISTER.**

I circulate herewith, for the information of my colleagues, the Records of Conversations with the Turks held at Adana on 30th and 31st January last.

W. S. C.

20 *Downing Street, S.W. 1,*
February 13, 1943.

Wiedergabe verschiedener Quellen

FIRST MEETING. (GENERAL.)

(5.30 P.M., Saturday, January 30, 1943.)

Present:

Right Hon. Winston S. Churchill, M. P., Prime Minister.	Air Vice-Marshal R. A. George, Air Attaché at Ankara.
Sir Hughe Knatchbull-Hugessen, His Majesty's Ambassador at Angora.	Mr. P. G. Falla, British Embassy at Ankara.
Sir Alexander Cadogan, Permanent Under-Secretary of State, Foreign Office.	His Excellency General Ismet Inonu, President of the Turkish Republic.
General Sir Alan Brooke, Chief of the Imperial General Staff.	His Excellency M. Sukru Saracoglu, President of the Council of Ministers.
General Sir H. Maitland Wilson, Com- mander-in-Chief, P.A.I.C.	His Excellency M. Numan Menemen- cioglu, Minister for Foreign Affairs.
General the Hon. Sir H. Alexander, Commander-in-Chief, Middle East.	Marshal Fevzi Cakmak, Chief of the General Staff.
Lieut.-General Sir Wilfried Lindsell, L.G.A., Middle East.	M. Feridun Erkin, Minister Plenipo- tentiary, Assistant Secretary-General, Ministry for Foreign Affairs.
Air Marshal R. M. Drummond, D.A.O.C.- in-C., Middle East.	General Sefik Cakmak, Air Adviser of the Turkish General Staff.
Commodore J. G. Dundas, Chief of Staff to Commander-in-Chief, Mediterranean.	Colonel Fasih Kayabali, Chief of the Operations Section of the General Staff.

Brigadier E. I. C. Jacob.

THE PRESIDENT OF THE TURKISH REPUBLIC welcomed the visit of the Prime Minister and his advisers, and said that he would be very interested to hear an expression of the Prime Minister's views.

THE PRIME MINISTER said that he had prepared a note* as a background for the present discussion. He then read the note and a copy was handed to the President.

THE PRESIDENT said that he had listened to the Prime Minister's statement with great attention, and he fully understood the friendly disposition of Great Britain and her Allies, who were also the friends of Turkey. As he understood it the note suggested political and military studies. On the military aspect the information of the material supplied to Turkey, or *en route*, was available as also were lists of the future Turkish requirements. These were matters for discussion between the military experts. The Prime Minister's note dealt with another aspect which was the help which might be accorded to Turkey in case she were attacked. The whole matter was governed by political considerations, Turkey being at present neutral.

THE PRIME MINISTER said that there was no suggestion of asking Turkey to make any engagement.

THE PRESIDENT said he understood that, but there was always the possibility of Turkish intervention, for example, in the case of anarchy in the Balkans a situation which the Prime Minister mentioned in his note. He suggested that the Prime Minister

* Annex (1).

Anhang

and he might now adjourn and continue discussions on political matters, leaving the Service Chiefs to examine the military aspects of the matters raised by the Prime Minister.

[The meeting then adjourned. Separate political and military discussions, recorded as the Second and Third Meetings, were resumed immediately.]

[25031]

B

SECOND MEETING. (POLITICAL.)

(Saturday, January 30, 1943.)

Present:

Right Hon. Winston S. Churchill, M.P., Prime Minister.	His Excellency General Ismet Inonu, President of the Turkish Republic.
The Hon. Sir Alexander Cadogan, Per- manent Under-Secretary of State for Foreign Affairs.	His Excellency M. Sukru Saracoglu, President of the Council of Ministers.
Sir Hughe Knatchbull-Hugessen, His Majesty's Ambassador at Angora.	His Excellency M. Numan Menemen- cioglu, Minister for Foreign Affairs.

Speaking of the statement* read by the Prime Minister at the general meeting which had taken place earlier, THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC expressed agreement with the situation therein described. He agreed that the German advance in Russia had now been stopped, as also the German campaign in North Africa. Two dangers only remained; the German need to acquire oil and the danger of the Drang nach Osten. These raised the possibility of a German attempt later to force her way through "the centre."

THE PRESIDENT expressed the opinion that now the Germans were retiring in Russia to a position still unknown. Further battles would take place when the new line had been formed, and the result would be stabilisation. This would leave Germany with some force with which she could seek a decision elsewhere, and she might direct her attention to Turkey. Turkey, therefore, must be strengthened. On the other hand, if Germany did not attack Turkey, the only other factor which might affect the present Turkish situation would be a state of chaos in the Balkans.

The President then asked questions as regards Allied plans. Did the Prime Minister expect anything to take place in this Part of the world before July, or did he think the crisis would be in July?

THE PRIME MINISTER remarked that it might be in July, or sooner. It was first necessary to clear up Tunisia. He could not say when this would be, but after that the important theatre would be in the Mediterranean basin, which meant that Turkey would be affected.

THE PRESIDENT stated that he wished to remain in complete confidence with Great Britain. This had been done up to now. Though Turkey had not taken an active part in any way — THE PRIME MINISTER interrupted to say that he made no reproach against Turkey for this—Great Britain had shown complete comprehension of her attitude. Turkey had done all that was possible to be of use to British policy. Both in this general policy and after the war Turkey wished to remain attached to Great Britain. The present was a rare occasion. It must be used to clear our minds as to the different probabilities which might present themselves. He asked how the Prime Minister thought Turkey could collaborate during the war and after the war.

Wiedergabe verschiedener Quellen

THE PRIME MINISTER said that the requirements were: (1) That Turkey should be strong, (2) that she should be ready. She would have to be able to judge any situation which might arise. He could not prophesy, but perhaps there might be a moment even this year when Turkey was both strong and ready, and when Great Britain had her plans ready. Then perhaps Turkey might have views to offer. There might be anarchy in the Balkans, when disorganisation would ensue. The President himself had suggested that Turkey might take some action against Germany in certain circumstances. The winter was not over, there might be a collapse in Germany or some change might take place. Turkey must be ready to throw in her weight when that moment arrives, and when Turkey's interests will obviously be involved. The Prime Minister asked for no engagement, but in his view it was very important for Turkey to be among the victors and to have a seat at the Council which would decide the future after the war and make arrangements to prevent attacks by one nation on another. It was hoped to provide security for all peoples. It was important for Turkey to be among the victors. Turkey must decide for herself. He thought it would be a good thing for Turkey to have full liberty of decision. The call for a decision might come in six months, or in eighteen. In 1918 the German collapse had come before it was expected.

THE PRESIDENT asked whether if Germany were to collapse soon Turkish co-operation would still be required.

THE PRIME MINISTER replied in the affirmative. A collapse could not be absolutely immediate. There would be further bloodshed and battles. He did not ask Turkey to act until it was in Turkey's interests to do so, and in that of the grand coalition. But the moment would come. A threat to the Straits might make it necessary for Turkey to act. It was of great importance to destroy the Ploesti oil wells. This would be fatal to Germany. A moment would come when Turkey would be in a position to let us use her territory either for refuelling or as air bases. The Prime Minister suggested no special occasion, but it must be at a moment when it was in Turkey's interests to join in the grand coalition. Meanwhile the experts were working out the necessary preparatory details.

The Prime Minister went on to say that the war in Europe would be finished before the war in the Far East. The United States Government had agreed that the present emphasis must be upon Germany. It might take one or two years to finish up the Far East after Hitler was beaten. The victors would make peace in a spirit of union and comradeship, not as they had in 1918. All problems would be discussed in a friendly spirit. There would naturally be difficulties. He hoped we should all act together to make the necessary settlement, and that Russia would act with us. He was very grateful for what Russia had done. She would ultimately be very powerful. Germany would be completely disarmed. France is in an unhealthy condition. He hoped for a restoration of France. French territory would be more or less restored and France would have an army. Poland would also be restored and have her part to play. After the war the United States would be the strongest and most important nation. Their idea was to arrange a system for preventing wars which would involve them in obligations outside their own territories. Therefore they were aiming at a solid international structure involving the disarmament of the aggressors, international justice and so forth. This organisation would be much stronger than the former League of Nations, and would range around it all combined forces against an aggressor. Russia would be part of this organisation and had accepted the Atlantic Charter. Post-war Russia might not be the same as the Russia of former years; it might be even more imperialistic. But the best protection for Turkey lies in an inter-

Anhang

national arrangement, perhaps accompanied by special guarantees applying to her. Russia was ready to give these guarantees and possibly the United States also. The Prime Minister could not say for certain, but when he had mentioned it the President of the United States had not spoken against it. The United States Constitution and the authority of the Senate made it difficult to reach an immediate decision, but the Prime Minister thought an arrangement was possible, and he was very anxious that the United States should join. They would certainly join in the general security organisation.

M. SARACOGLU, speaking of Turco-Russian relations, stated that for years past Turkey had done all that was possible to improve these relations. He sketched the history of recent Turco-Russian relations and dwelt upon the result of his visit to Moscow in September 1939, when the Soviet Government had refused to agree to the Anglo-Turkish Treaty and had suggested alterations. He said that as long as Turkey remained strong and intact Russia would not attack her. Nevertheless, it was possible that Russia might adopt a policy out of harmony with her relations with the United Kingdom and he asked what line Great Britain would take in that case.

THE PRIME MINISTER stated that he had seen Molotov and Stalin and his impression was that both desired a peaceful and friendly association with the United Kingdom and the United States. In the economic sphere Great Britain and the United States had much to give to Russia and they could help in the reparation of Russia's losses. He could not see twenty years ahead, but we had, nevertheless, made a treaty for twenty years. He thought Russia would concentrate on reconstruction for the next ten years. There would probably be changes; communism had already been modified. He thought we should live in good relations with Russia and, if Great Britain and the United States acted together and maintained a strong air force, they should be able to ensure a period of stability. Russia might even gain by this. She possessed vast undeveloped areas, for instance, in Siberia. He mentioned the guarantees recently given by His Majesty's Government and the Soviet Government to Turkey in 1941 and 1942 at the time of the entry into Persia and of the Anglo-Soviet Treaty.

M. SARACOGLU noted that the Prime Minister had expressed the view that Russia would become imperialistic. This made it necessary for Turkey to be very prudent.

THE PRIME MINISTER remarked that there would be an international organisation to secure peace and security which would be stronger than the League of Nations. He was not afraid of communism.

M. SARACOGLU said that he looked for something more real. All Europe was full of Slavs and Communists. All the defeated countries would become Bolshevik and Slav if Germany was beaten.

THE PRIME MINISTER said that this might be possible but things did not always turn out as badly as was expected. But if they did so it was better that Turkey should be strong and closely associated with the United Kingdom and the United States.

All agreed as to the necessity of this.

THE PRIME MINISTER said that he would never propose to Turkey to come into the war if she was not ready, nor would he suggest that she should do so in any way which would involve the exhaustion of her resources. The moment would come when one push would be important, or Turkey might even render assistance without coming in herself, for instance, in allowing us to attack Ploesti from Turkish bases.

M. SARACOGLU agreed and said: "Very good."

Wiedergabe verschiedener Quellen

THE TURKISH MINISTER FOR FOREIGN AFFAIRS thought it would probably be useless to ask the Prime Minister what the United Kingdom would do if the Soviet Government did not act as he expected. For Turkey, collaboration with the Soviet Government was all right provided they collaborated also with the United Kingdom. Turkey had always wished, and still wished, to act as a hyphen between the United Kingdom and the Soviet Government. He wanted to know that we would not be ready to accept a Soviet *fait accompli* and he asked what line would be taken by His Majesty's Government if the Turkish liaison with Great Britain was affected by any Soviet action.

THE PRIME MINISTER said that he would support the cause of common right against the aggressor and act in defence of common security against any Power which attacked it. Dealing with the position of Germany after the war, he went on to say that there might be not an early peace but a prolonged armistice and any aggressor, such as Prussia, must be absolutely broken up. Germany might be broken up, but some structure must be left to rebuild European order and Turkey must be part of it. There might be a moment when Turkey could strike in the war without risk of exhaustion or invasion. He would not advise Turkey to enter the war at present, nor to do so until she is ready, but a moment might come when we should have the right to make a firm proposal to Turkey.

M. MENEMENCIOGLU said that this was extremely reasonable.

THE PRIME MINISTER said that the moment might come when we might ask for the passage of our aircraft through Turkey to Ploesti. The moment was not yet. The present moment must be devoted to 'preparation. We should never ask Turkey to act against our common interests. She was quite free to choose when and how to act.

Some discussion followed between the three Turkish representatives, after which the President defined his understanding of what had been said with regard to the suggestion for the bombardment of Ploesti.

THE PRIME MINISTER spoke of the future in regard to Russia. Russia was an immense mass of people. It was impossible to foresee the future, but the surest place for Turkey was to be a member of the Council of victors in friendly association with the Soviet and with the United Kingdom and the United States. It was for Turkey to choose the moment. The Prime Minister went on to say that our Air Force often flew over Switzerland to bombard Italian towns. The Swiss protested. The Germans remained unconvinced. The reason Germany did not react against Switzerland was because it was not in her interests to attack Switzerland. The Turkish Minister for Foreign Affairs remarked that the geographical position of Switzerland was different.

THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC stated that Turkey had asked for equipment during the last 3½ years. The United Kingdom and the United States had decided to accelerate the supply of munitions. There had been no mention of payment. Nothing had been asked. Therefore it was clear that the main object of the United Kingdom and the United States was to make Turkey strong, irrespective of payment. What was the object of this?

THE PRIME MINISTER stated that the object was threefold: —

- (i) It was important to secure the defence of Turkey against the passage of German forces, although now that Germany was becoming feebler this was less important.
- (ii) We wished to secure the association together of the greatest number of Powers.
- (iii) If the opportunity came and it did not prove to be too costly or dangerous, we wished Turkey to be able to enter Bulgaria and the Balkans and to assist in the

Anhang

general advance on the retreating German army. He did not ask for undertakings nor did he ask for impossibilities.

THE PRESIDENT remarked that in all the Prime Minister said he saw a mark of the confidence of the United Kingdom.

THE PRIME MINISTER said that he was certain that the arms which we were supplying to Turkey would never be used against the Allies. We attached importance to the position of Turkey as a barrier. The Turkish representatives all confirmed this.

M. MENEMENCIOGLU observed that the Prime Minister had said that the fact that Turkey was in the war on the side of the victors would be one of the best guarantees for Turkey's security. If Turkey was attached to Great Britain and had done all she could to assist the Allies, Russia would be more likely to collaborate with the Allies. In that event, the entry of Turkey into the war would not change the position, though she might still enter if opportunity occurred. But, if Russia did not co-operate with the Allies, how would Turkish security be increased if Turkey acted with the Allies?

THE PRIME MINISTER said that Turkish action on our side would place her on the side of the Great Powers and would ensure that Turkey would find herself together with the United Kingdom and the United States. Russia would inevitably join and we should all co-operate together. This would furnish an absolute guarantee that Russia would not act against Turkey. Russia had had heavy losses and would not be anxious for further wars. If Russia, without any cause, were to attack Turkey, the whole international organisation of which he had already spoken would be applied on behalf of Turkey and the guarantees after the present war would be much more severe, not only where Turkey was concerned, but in the case of all Europe. The Prime Minister would not be a friend of Russia if she imitated Germany. If she did so, we should arrange the best possible combination against her, and he would not hesitate to say so to Stalin. M. Molotov had asked for a Treaty by which the Baltic States should be regarded as Russian provinces. We had refused to agree to this (a) because territorial rearrangements were to be postponed for settlement after the war, and (b) because we felt it necessary to make a reservation for free determination of individuals. In place of the Treaty proposed by M. Molotov we had made a Treaty of Mutual Assistance for twenty years. The Soviets were very much pleased. The Prime Minister thought they would keep their engagements. Hitherto they had never broken an engagement.

THE PRESIDENT laid great emphasis on the necessity for Great Britain to emerge very strong after the war and less exhausted than any other Power. The safety of the world depended on this.

THE PRIME MINISTER said that we were not exhausted by war. On the other hand we were strengthened by it. In all our wars we began weak but we ended strong.

THE PRESIDENT said that there was one point on which we could be absolutely sure, namely, that Turkey was by no means trying to create trouble between Great Britain and the Soviets. For a long period Turkey had been in good relations with the Soviets and so thought it was necessary to avoid doing anything to arouse Russian suspicion. The position must be looked at objectively. Turkey was more friendly with Great Britain than with the Soviets, and everything that had been said in the present discussion with regard to the Soviets would be buried in silence and never mentioned outside this conference room. Of that we could be absolutely sure. He was talking to

Wiedergabe verschiedener Quellen

us absolutely confidentially. He had explained the reasons why he did not trust the Soviets, namely—

(1) The consultations with the Soviet Government at the time of the Anglo-Turkish alliance had resulted in the Soviet Government refusing to countenance the alliance. They had stated that once Turkey had made alliance with Great Britain the Soviet Government had no further interest in Turkey.

(2) After the fall of France the Germans had invited M. Molotov to Berlin and the Soviets had completely changed their attitude.

(3) During M. Soboleff's visit to Sofia in November 1940 an proposal had been made to the Bulgarian Government for a Treaty of Mutual Assistance which would have been followed by the Soviet Government joining the Tripartite Pact.

Turkey had a complete understanding of British policy *vis-à-vis* Russia. Nevertheless they had every reason to be prudent.

The Prime Minister said that the Soviet Government had signed the Atlantic Charter and that he felt that they were definitely desirous of having an honoured place among the world Powers. They did not, however, interpret the Atlantic Charter as implying the exclusion from the Soviet of territories which were formerly Russian.

THE PRESIDENT asked whether we wished Turkey to remain strong and on her feet and not to risk her vitality or her interests.

THE PRIME MINISTER said we certainly did not wish Turkey to undertake risks. We wished her to remain strong. His Majesty's Government were ready to give a guarantee and he felt that Russia could be induced to do the same. But, in addition to this, we wished to form an international organisation which would guarantee the security of all nations.

THE PRESIDENT remarked that in theory Turkey already had all the necessary guarantees.

THE PRIME MINISTER expressed the hope that the United States would associate themselves in the great international organisation of which he had spoken. Air power in the hands of the United Kingdom and the United States would be an immense guarantee of order. The structure of the international Organisation would be based on military strength. Turkey must be included in it, and Turkey must not be exhausted, but clearly must not let herself be divorced from victory as a result of following too reserved a policy. The probability of the future was against quarrels among the victorious countries and in favour of understanding.

THE PRIME MINISTER went on to say that there was one question which he wished to ask—what would be the German reaction to the present meeting?

THE PRESIDENT said that the answer was very simple. He would say that Turkey was looking for arms everywhere and that now His Majesty's Government were offering arms in abundance. What would the Germans have to say? They could not produce arms, neither had they sufficient force to attack Turkey. In one or two month's time Turkey might have sufficient arms and by that time the situation in Russia might be stabilised.

THE PRIME MINISTER remarked that it might be stabilised, but it might also be definitely decided.

THE PRESIDENT said that in that case there would be more German reserves for use elsewhere. (Sic.)

THE PRIME MINISTER spoke of the necessity for making a communiqué. He suggested that the communiqué should refer to discussions on the general defensive strength of Turkey.

M. MENEMENCIÖGLÜ suggested that the communiqué should contain an expression of general approval of Turkish policy and mention conversations in regard to the strengthening of Turkish defensive armaments and the question of a future international organisation for peace. It might end with a reference to the proposal for a special guarantee.

The question of the communiqué was left for further discussion. It was also agreed that more discussions should take place on the subject of the European security organisation mentioned by the Prime Minister.

FOURTH MEETING. (POLITICAL.)

(11.30 A. M., Sunday, January 31, 1943.)

Present:

Right Hon. Winston S. Churchill, M.P.,
Prime Minister.

The Hon. Sir Alexander Cadogan, Per-
manent Under-Secretary of State for
Foreign Affairs.

Sir Hughe Knatchbull-Hugessen, His
Majesty's Ambassador at Angora.

His Excellency General Ismet Inonu-
President of the Turkish Republic.

His Excellency M. Sukru Saracoglu,
President of the Council of Ministers.

His Excellency M. Numan Menemen-
cioglu, Minister for Foreign Affairs.

In reply to an enquiry by the Prime Minister, THE PRESIDENT said that he had no particular question to put arising out of the previous day's conversations. He hoped that the Prime Minister would leave Turkey content with what had been achieved.

THE PRIME MINISTER said that since their last meeting he had prepared a paper,* of which he would give the President a copy, clarifying his views. He emphasised that he had not of course been able to consult his Government upon this and it only represented his personal ideas.

His conception was that there were three possible stages. First, the reinforcement of Turkey. Secondly, we could hope that in some months time the enemy would be considerably weaker whereas Turkey would have added to her own strength. He therefore hoped that Turkey might then be in a position to interpret rather more liberally her obligations of neutrality. It was of course for the Turkish Government to consider this matter and to make their own decision. What he had in mind was that Turkey might for instance give facilities for British and American aircraft to

* Annex (2).

Anhang

bomb the Rumanian airfields from Turkish bases. Again, if we embarked on operations against the Dodecanese, Turkey might give us assistance there. Or again, she might assist by opening the Straits to the Allies whilst keeping them closed against the Axis. Such steps would not amount to entering into the war and it might be that Germany would choose to ignore them as she did when the United States resorted to a number of strictly un-neutral acts during the period before she became a belligerent. Before running risks by embarking on such actions Turkey could ask for guarantees.

The third stage would be the full entry of Turkey into the war.

THE PRIME MINISTER emphasised that he was not asking Turkey to give any engagement, but it was well to face these possibilities and to be prepared for all eventualities.

THE PRIME MINISTER then read to the President the telegram which he had sent to M. Stalin on the 24th November, 1942, regarding the Turkish situation, together with M. Stalin's reply. He stressed that these were private messages and begged the President that they should not go any further; he communicated them in order to show his complete confidence in the President and to let the latter see exactly what had been in his mind. THE PRIME MINISTER observed that if Turkey wished to improve her relations with Soviet Russia, now was the time to make the attempt.

THE PRIME MINISTER then gave the President the paper which he had written and the President read it through.

When he had finished reading the document THE PRESIDENT said that it had made a very good impression on him and that in general he agreed with all of it. It was difficult on first reading to appreciate all the points and different eventualities which it contemplated, but he had noted with gratification that it took good account of Turkey's particular point of view. If the Prime Minister's confidence in him were maintained, and if they could consult as the situation developed, all would be well. There would be a period of crisis during which Turkey must be reinforced, lasting perhaps four or five months, and during that time the Turkish Government would watch the situation closely. The document contained many solid points relating to the future. The President thought that if Europe could be organised on the lines indicated that would be ideal.

THE PRIME MINISTER observed that there were three main belligerents in the European theatre, though of course there were other refugee Allied Governments who also contributed what they could. If Turkey voluntarily entered the war she would make the fourth armed Power. This would be a great opportunity for Turkey to take her due place and to come to the Peace Conference relatively unweakened, one of the four victorious Powers. That afforded the best prospects for her security.

THE PRESIDENT said that he was in entire agreement with this line of thought.

THE PRIME MINISTER said that it was his intention to telegraph the substance of this document to President Roosevelt, who would no doubt give his views direct to President Inonu. He would also give a general account of these conversations to M. Stalin. He suggested that the President, if questioned by the Germans, should say that Turkey had given no engagement to the British Government as the latter had not asked for any. He himself would speak similarly in Parliament.

THE PRESIDENT said that by handling the matter in this way the Prime Minister would obtain everything that he desired.

THE PRIME MINISTER said that he would of course never ask Turkey to rush into a disaster, for that would be equally a disaster for ourselves.

Wiedergabe verschiedener Quellen

M. SARACOGLU said that his Government had always wished to see a British victory, and they had helped within the limits of their abilities. They had, for instance, as the Ambassador could confirm, constantly passed on information. They would of course continue to help in that way, but he could not at the moment say whether they would be able to go so far as to take the action suggested in regard to the Straits.

THE PRIME MINISTER said that in any event he did not wish to ask Turkey to run any undue risk. He repeated that he would communicate this document to President Roosevelt. The Soviet Government had a great respect for the United States, from whom they were receiving considerable assistance in military and other material.

THE PRESIDENT asked about Soviet-Japanese relations, to which the PRIME MINISTER replied that in his view the Soviet Government would want not to be out of it when the time came for finishing off Japan.

THE PRESIDENT asked whether M. Stalin had made any promises to that effect.

THE PRIME MINISTER said that he had never asked M. Stalin to do so, although the latter had made statements in conversation which justified the Prime Minister's hope.

THE PRIME MINISTER, referring to his earlier suggestion for action regarding the Straits, pointed out that as a matter of fact this particular action was rather distinct from the others which he had suggested as it would be of no effect for shipping until air supremacy had been won in the region of the Straits.

THE PRESIDENT said that if Germany was still strong enough, she would take counter measures against any infraction of neutrality. If Germany sought to impose a policy on Turkey, then Turkey, even to-day, would offer resistance. It was possible that the Germans would raise objection to Turkey accepting arms from the United Nations but in that event he would reply that Turkey had every right to do this. If a German attack came, the question would be quite simple and Turkey would, of course, resist.

If Turkey took the un-neutral action suggested it might be that Germany would not react and then it would be for Turkey to take her own decisions. Turkey must first increase her strength. As the situation of the Axis worsened, and as it became better for the Allies, he quite saw that there were various stages which could be contemplated.

M. SARACOGLU said that that was the key to the matter, that the decisions must be left to the Turkish Government.

THE PRIME MINISTER agreed. He asked the President to consider the Spanish situation. Spain was, militarily speaking, very weak. Gibraltar was of great importance to us, and, in fact, vital to our recent operations in North Africa, but Germany had lately lost ground in Spain, and although we did many things in Gibraltar in connection with that operation that might have compromised the neutrality of Spain, which would no doubt have been resented to the utmost by the Germans, nevertheless nothing happened at all.

The Turkish position was very different from what it was a year ago, but THE PRIME MINISTER added again that Great Britain would never encourage Turkey to any imprudence, as the last thing we wished was to see Turkey involved in disaster.

THE PRESIDENT said that if the Prime Minister would put complete confidence in him everything would be all right.

ANNEX (1).

1. The danger to Turkey on her Northern flank has been removed for the time being by the shattering victories of the Russians over the Germans, and on her Southern flank by the fact that Generals Alexander and Montgomery have chased Rommel 1,600 miles away from Cairo with the destruction of threequarters of his army and nine-tenths of his equipment. There remains, however, the German's need of oil and of the "Drang nach Osten," and they may in the Summer try to force their way through the centre. Turkey must be in the best possible condition to resist any such act of aggression by force of arms. We have come here to find out how we can best help our Ally at this serious but at the same time hopeful juncture. To this end we are prepared to speed up and increase the supply of the modern munitions which the Turkish Army unhappily lacks. The President of the United States has asked me to handle this matter for him as well as for my own country. This of course does not mean that I can draw a blank cheque on the United States, and I shall have to refer back on particular points. However, the President was most anxious this meeting should take place, as he is desirous that Turkey should be safe and strong, and that she should be closely associated with the two great Western Democracies not only during the concluding stages of the war, but in the general work of world rehabilitation which will follow. I think therefore we may expect most sympathetic consideration for anything we recommend.

2. In what directions can we increase the flow and speed up the efficient use of the weapons we supply? What is the present state of the communications and what measures should be taken to reduce any congestion on them? What measures should be taken to make sure that the equipment is properly handled by our Ally? We have

Anhang

ourselves no false pride on these points and think only of getting stronger and better equipped. For instance, the Americans have sent out teachers to train us in the use of their various tanks and weapons they have supplied to us in the Middle East. They even sent out a large number of skilled engineers in plain clothes before they came into the war in order to teach us how to keep the machines in running order and how to make repairs. Another instance is the railway through Persia. We thought we were running it very well, but the Americans made a number of criticisms and offered to take it over with larger strength and help us to run it better. They are now taking over from us section by section. I say this to show that we are not making any derogatory suggestion in asking that at once a considerable number of experts and technicians in plain clothes should come in to assist in the working up of the material so that it can get into the hands of the troops and be kept in good condition. Also, we are very ready to send officers with the latest experience in tank warfare and other branches of technical warfare and to give all possible information that could be desired. I have been particularly distressed at the spectacle of the Turkish Army, which has the finest infantry and a good field artillery, but has not been able to get during the whole 3½ years of this war the modern equipment which is decisive on the battlefield and which the Germans, from their looted stores, have been able to give, for instance, to the Bulgarians. This has made me fully comprehend the attitude of Turkey at every stage we have travelled so far. The time has come when these disparities can and must be removed with the greatest speed.

3. The first stage in my proposals for assisting Turkey to prepare her own defence, of course, must be subjected to detailed examination and re-statement by the high military experts gathered together here.

4. The second phase of the discussions must contemplate the hypothesis that Turkey has been drawn into the war, either by German aggression or by a state of anarchy in Bulgaria and the Balkans, needing the Turkish Government to intervene to protect its own interests. In whatever way this state of war may arise, Turkey must be able to meet it effectively, and, moreover, must be able to take her steps with perfect freedom in the meanwhile and with the sense of security which comes from strength and modern arms. This phase must be considered under two heads: —

The first: the immediate emergency, including the hostile initial air attack. What can we arrange to have ready for such an emergency in April, May, June, July respectively?

The second heading of this second phase is: —

What aid should we send in the event of Turkey being drawn into war, and how soon can it get there? There is first of all our Air Support. The British and Americans will certainly send together immediately on the event being known, at least 25 squadrons. A number of airfields have already been prepared and a good deal of material is already on the sites. However, there is a second series of airfields, the preparation of which was discontinued about a year ago, the construction of which should be actively proceeded with. Material, spare parts and field workshops must all be put in place. The nests must be made so that the birds can fly there at once. Unless the nests are ready birds cannot live and cannot strike. This work, which is really vital to the defence of Turkey, should be pushed forward with frantic energy, and British and American Engineers and Air Force Officers volunteer their services to any extent that may be needed. The moment the Staff arrangements have been made, not a day should be lost.

Wiedergabe verschiedener Quellen

5. It is not possible for the Turkish Army fully to equip itself with all the technical weapons should the emergency arise in the early Summer of this year. The British could make available certain special units which are already fully trained, which do not involve the movement of great masses of men across the communications, but which are essential to the holding of the airfields and also the repulse of tank attacks. To this end we will hold ready at convenient places, with such American assistance as we may need and can obtain, as many regiments of anti-tank artillery as can be conveniently received, including some of our very latest 17-pounders, which have never yet been in action. We will also have ready a number of regiments of anti-aircraft artillery to reinforce the forces which will already have been moved into position. We will also prepare to move two battle-experienced armoured divisions in at the earliest moment. In addition to this, there will be the Ninth and Tenth Armies. We are drawing somewhat upon the Tenth Army for future operations in the Central Mediterranean, but the Polish Corps, which is three-quarters equipped and is of very high-class personnel, would be available unless the Russian Caucasian front should break and the Germans be found advancing towards Persia. This is not at all likely. Besides this, the Ninth Army in Syria is being built up to perhaps five divisions. It is felt, however, that the movement of these masses might congest the communications and that it is far better in the first instance to push the specialised units through with the maximum celerity. The whole of this problem must be studied by Marshal Cakmak and General Brooke and Air Marshal Drummond, together with General Wilson, who is soon going to Command in the Middle East and who will be charged with the responsibility of feeding up to the Turkish frontier or into Turkey the material and other reinforcements or forms of assistance that may be desirable. This is a second phase in two parts upon which our military experts must sit in conference. If there is not time in a single day for the high officers to cover the ground they should not hesitate to stay a second day after I, myself, will have started my homeward journey. This would enable the whole matter to be settled on a high level in a form where the further studies can be remitted to the Staff Officers for the most detailed and careful thrashing out.

6. I will now tell you about the Casablanca Conference and the great concentration of forces we have decided to make in the Central Mediterranean. Naturally, we cannot give details about the exact plans and dates, but our intention is to destroy Italy; shatter her entirely; beat her out of the war, both by terrific bombing from Tunis and from Great Britain and by heavy attacks over the sea, for which great preparations are required and are being made. The breaking down of Italy would lead to contact with the Western Balkans and with the highly hopeful resistance maintained both by General Michailovitch in Croatia and the Partisans in Croatia and Slovenia. According to our expectations and reasonable hopes, we shall drive the enemy from the coasts of Africa into the sea before the Summer and perhaps much earlier. In that event the Summer months will see in the Mediterranean the largest operations it is in the power of Great Britain and United States to conduct. These operations, and above all the Italian attitude, will cause the very greatest agitation throughout the Balkans. The further advance of the Russian Armies cannot be excluded. Operations across the Black Sea must be considered a possibility with their superior fleet. It is therefore in the Summer that we must consider the crisis temperature will rise very high and the need for Turkey to be secure will be paramount.

7. I know that Premier Stalin is most anxious to see Turkey well armed and ready to defend herself against aggression. I know it is President Roosevelt's wish, as it is

Anhang

certainly that of His Majesty's Government, that Turkey should be a full partner in the Peace Conference, where all questions of changes in the existing *status quo* will have to be settled. It is not possible to say when this world war will end. We British and Americans are quite sure that we shall win. That is why the President has called the Casablanca Conference the "Unconditional Surrender Conference." It must be remembered that we were peaceful nations who had made very little preparation for the war. But we are now becoming warlike nations with far greater resources of men and munitions than the Germans and Japanese, to say nothing of the Italians for it is kinder to say nothing of them, can produce. We are absolutely resolved to go on to the end and make a good job of it this time. You probably know as well as we, and perhaps even better, what is the interior state of Germany. We are not counting on an early or sudden collapse, but, of course, no one can be sure that it will not come suddenly as it did last time. We must be ready, both for the worst and for the best.

8. I have not been in Turkey since 1909, when I met many of the brave men who laid the foundations of the modern Turkey. There is a long story of the friendly relations between Great Britain and Turkey. Across it is a terrible slash of the last war, when German intrigues and British and Turkish mistakes led to our being on opposite sides. We fought as brave and honourable opponents. But those days are done, and we and our American allies are prepared to make vigorous exertions in order that we shall all be together and continue together to move forward into a world arrangement in which peaceful peoples will have a right to be let alone and in which all peoples will have a chance to help one another.

ANNEX (2).

NOTE ON POST-WAR SECURITY.

1. When the United Nations, led by the three Great Powers Great Britain, United States and the U.S.S.R. have received the unconditional surrender of Germany and Italy, Great Britain and the United States will turn their full force against Japan in order to punish effectively that greedy and ambitious nation for its treacherous assaults and outrages, and to procure likewise from Japan unconditional surrender.

2. In this, although no Treaty arrangement has been made, it seems probable that Great Britain and the United States will be joined by Russia.

3. The Peace Conference of the victorious Powers will probably assemble in Europe while the final stages of the war against Japan are still in progress. At this Conference the defeated aggressor countries will receive the directions of the victors. The object of these directions will be to prevent as effectively as possible the renewal of acts of aggression of the kind which have caused these two terrible wars in Europe in one generation. For this purpose, and so far as possible, the total disarmament of the guilty nations will be enforced. On the other hand, no attempt will be made to destroy their peoples or to prevent them from gaining their living and leading a decent life in spite of all the crimes they have committed.

4. It is recognised that it is not possible to make the vanquished pay for the war as was tried last time and consequently the task of rebuilding ruined and starving Europe will demand from the conquerors a period of exertion scarcely less severe than that of the war. Russia particularly, which has suffered such horrible devastation, will

Wiedergabe verschiedener Quellen

be aided in every possible way in her work of restoring the economic life of her people. It seems probable that economic reconstruction and rehabilitation will occupy the full energies of all countries for a good many years in view of their previous experiences and the lessons they have learnt.

5. Russia has signed a Treaty with Great Britain on the basis of the Atlantic Charter binding both nations mutually to aid each other. The duration of this Treaty is twenty years. By it, and by the Atlantic Charter, the two nations renounce all idea of territorial gains. The Russians no doubt interpret this as giving them the right to claim, subject to their agreement with Poland, their frontiers of June 1941 before they were attacked by Germany.

6. It is the intention of the Chiefs of the United Nations to create a world organisation for the preservation of peace, based upon conceptions of freedom and justice and the revival of prosperity. As a part of this organisation an instrument of European Government will be established which will embody the spirit but not be subject to the weaknesses of the League of Nations. The units forming this body will not only be the great nations of Europe and Asia Minor as long established, but a number of Confederations formed among the smaller States, among which a Scandinavian *Bloc*, a Danubian *Bloc*, and a Balkan *Bloc* appear to be obvious. A similar instrument will be formed in the Far East with different membership, and the whole will be formed in the Far East with different membership, and the whole will be held together by the fact that the victorious Powers intend to continue fully armed, especially in the air, while imposing complete disarmament upon the guilty. No one can predict with certainty that the victors will never quarrel among themselves, or that the United States may not once again retire from Europe, but after the experiences which all have gone through, and their sufferings, and the certainty that the third struggle will destroy all that is left of the culture, wealth and civilisation of mankind and reduce us to the level almost of wild beasts, the most intense effort will be made by the leading Powers to prolong their honourable association, and by sacrifice and self-restraint win for themselves a glorious name in human annals. Great Britain will certainly do her utmost to organise a coalition resistance to any act of aggression committed by any Power, and it is believed that the United States will co-operate with her, and even possibly take the lead of the world, an account of her numbers and strength, in the good work of preventing such tendencies to aggression before they break into open war.

7. The highest security for Turkey in the post-war world will be found by her taking her place as a victorious belligerent and ally at the side of Great Britain, the United States and Russia. In this way a start will be made in all friendship and confidence, and the new instrument will grow around the goodwill and comradeship of those who have been in the field together with powerful armies.

8. Turkey may be drawn into the war either by being attacked in the despairing convulsions of the still very powerful Nazi power, or because her interests require her to intervene to help prevent total anarchy in the Balkans, and also because the sentiments of modern Turkey are in harmony with the large generous conceptions embodied in the Atlantic Charter which are going to be fought for and defended by new generations of men.

9. We must, therefore, consider the case of Turkey becoming a belligerent. The military and technical side is under examination by Marshal Chakmak, Generals

Anhang

Brooke, Alexander and Wilson, and other high technical authorities. The political aspect is no less important. It would be wrong for Turkey to enter the war, unless herself attacked, if that only led her to a disaster, and her ally Britain, has never asked, and will never ask, her to do so under such conditions. On the other hand, if the general defensive strength of Turkey is raised by the measures now being taken, and also by the increasing weakness of Nazi Germany, or their withdrawal to a greater distance, or by great divisions taking place in Bulgaria, or by bitter quarrel between the Roumanians and Hungarians over Transylvania, or through the internal resistance to the German and Italian tyranny shown by Yugoslavia and Greece—for any or all of these reasons and causes Turkey should play a part and win her place in the Councils of the victors.

10. In the first instance it is possible that the military situation might be such that Turkey would feel justified in taking the same extended view of neutrality or non-belligerency as characterised the attitude of the United States towards Great Britain before the United States was drawn into the war. In this connection, the destruction of the Roumanian Oilfields by air attacks by British and American aircraft operating from Turkish airfields, or refuelling there, would have far-reaching consequences and might, in view of the oil scarcity in Germany, appreciably shorten the struggle. In the same way, also, the availability of air bases, or refuelling points, in Turkey would be of great assistance to Great Britain in her necessary attack on the Dodecanese, and later upon Crete, for which in any case, whether we get the help or not, General Wilson has been directed to prepare during the present year. There is also the immensely important question of the opening of the Straits to Allied and their closing to Axis traffic. The case contemplated in this paragraph is one in which Turkey would have departed from strict impartial neutrality and definitely have taken sides with the United Nations without, however, engaging her armies offensively against the Germans and the Bulgars, and those nations would put up with this action on the part of Turkey because they would not wish to excite her more active hostility.

11. However, we cannot survey this field without facing the possibility of Turkey becoming a full belligerent, and of her armies advancing into the Balkans side by side with the Russians on the one hand, in the North, and the British to the southward. In the event of Turkey becoming thus directly involved either offensively or through being attacked in consequence of her attitude, she would receive the utmost aid from all her allies and, in addition, it would be right for her, before incurring additional risks, to seek precise guarantees as to her territory and rights after the war. Great Britain would be willing to give these guarantees in a Treaty at any time quite independently of any other Power. She is also willing to join with Russia in giving such guarantees, and it is believed that Russia would be willing to make a Treaty to cover the case of Turkey becoming a full belligerent, either independently or in conjunction with Great Britain. It seems certain to Mr. Churchill that President Roosevelt would gladly associate himself with such Treaties and that the whole weight of the United States would be used in the Peace Settlement to that end. At the same time, one must not ignore the difficulties which the United States Constitution interposes against prolonged European commitments. These Treaties and assurances would naturally fall within the ambit of the world Instrument to protect all countries from wrong-doers which it is our main intention and inflexible resolve to create should God give us the power and lay this high duty upon us.